

Édes Anyanyelvünk

XVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

1996. OKTÓBER

ÁRA: 50 FORINT

A francia fiatalok is?...

A szünidő beköszöntével nyelviskolák árasztották el szuperintenzív tanfolyamaik ajánlatával a vizsgáktól kifulladás, de a kor jelszavától tüzelt becsvágyú ifjúságot. Ha diákjaink beszédkészségét és nyelvi ismereteit illetően a pedagógusok nyilatkozataira és a magam tapasztalataira gondolok, elém csúfondároskodik a kérdés: nem volna okosabb, ha magyarul tanulnának meg előbb?

S úgy látszik, nemcsak nekünk vannak ilyen gondjaink.

A Le Figaro egy nemrégii cikke (jún. 5.) hasonlólt kérdez a francia ifjúságra vonatkozóan: „És ha franciául tanítanánk meg őket?”

A cikkíró, Françoise Giroud gondolatainak kiindulópontja az a megdöbbentő, de számunkra már régóta ismerős megállapítás, hogy gyerekeik nem tudnak folyamatosan olvasni és értelmesen kimondani egyvégtében tíz összefüggő mondatot. S ez az ő nagy károsodásuk, természetesen. Olyan, mint egy testi fogyatkozás, rokkantság.

A mai felnőtteknek, mint minden felnövő nemzedéknek, annak idején megvolt a gyerekek és fiatalok szűkebb közösségeiben az összetartozás kifejező és ismertető jeleként kialakult szűkkörű beszédmódja, bizalmas-játékos „bandanyelve”; voltak „titkos” szavaik, ha azt akarták, hogy a felnőttek ne értsék őket. Kedvesen naiv, ártatlan játék volt ez.

A mostani fiatalok nyelvhasználata azonban más jellegű: sokkal egyetemezebb s egységesebb képet mutat, a nyelvet pedig szinte kiforgatja hagyományos mivoltából. „A szavakat egészen más, új jelentésben használják, megcsontkítják az igéket, kifícamítják a határozókat, s tobzódnak a szótagok csereberéjében, néha igen szellemes, ötletes játékosággal. Nyelvük nem a régóta kialakult, hagyományos és viszonylag megszilárdult argot. Mert e kifejezésforma folyamatosan változik és megújul, úgyhogy szinte hiábavaló s nem érdemes beletanulni: jóformán háromhavonként úgy átalakul, hogy időnként új szótárt kell szerkeszteni megértéséhez.

Mindez azonban nem volna súlyos baj, sőt még bizonyos kedélyességet is tükrözne, ha fiataljaink ugyanakkor megtanulnának franciául is. De nem tudnak s nem is értenek ezen a nyelven. ha mégis megpróbálnak beszélni, csak ugyanazt a tíz szót makogják... És ez engem jobban elkeserít és fölháborít, mint angolmajmolásuk. Mert káromkodni angolul is tudnak, de azért a durva, ocsmány szókat, amelyek megvannak Littré nagyszótárában, szívesebben mondják franciául. Ezeket bezzeg jól ismerik.”

Vigasztalódjunk tehát e fanyar sorok olvastán, ha a mi pedagógusaink kesergő panaszát és fölháborodását halljuk a magyar fiatalok nyelvi szegénységéről és torzulásáról? Lám, a franciák is háborognak, holott iskolarendszerük híres volt mint nyelvi műveltségük és szellemiségük megalapozója. Vagy törődjünk bele a fejlemények törvényszerűségébe, hogy egy világméretű, általános folyamat részesei és áldozatai vagyunk mindnyájan, mi is?

Történelmi múltunkhoz, nyelvünk küzdelmes sorsához méltóbb volna mégis a kitartó védekezés a romlás áradatával szemben, bizakodva egy tisztultabb szellemiségű korszak eljövételében.

Kovalovszky Miklós

A TARTALOMBÓL:

Tarnóczy Tamás:
Gondolatok
a betűszókról

Kemény Gábor:
Nyelvi mozaik

Fodor István:
Ami bosszant...

Grétsy László:
Érdemes-e
bosszankodni?

Szántó Jenő:
Az a fránya *sch!*

F. Kovács Ferenc:
Védjük a magyar
tenisznyelvet!

Bencédy József:
Nyelvművelésünk
kis tükre

És:
hírek, ismertetések,
nyelvi játékok, humor,
keresztrejtvény

Házhoz jön a lap

Azt tapasztaljuk, hogy a legnagyobb újságárúsító helyeken sem lehet rendszeresen hozzájutni az Édes Anyanyelvünkhöz.

Ha Ön azt szeretné, hogy a lap házhoz érkezzék, javasoljuk az előfizetést. Lapunk ára 1997-ben sem változik! Egy szám ára továbbra is 50 Ft, az éves előfizetési díj 250 Ft, és az előfizetők ezért az összegért a postaládájukban találják az újságot! A lap előfizethető a hírlap-kézbesítő hivatalokban; külföldön a helyi képviselőknél (itt az előfizetési díj a tetemes postaköltség miatt nagyobb).

Az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében továbbra is megkapják. 1997-től a tagdíj 500 Ft (tanulóknak, nyugdíjasoknak 300 Ft). Vagy ebben, vagy a következő számunkban tagjaink csekket találnak – legyenek szívesek a fenti összeget ezen mielőbb befizetni. Aki szövetségünknek tagja kíván lenni, a következő címen kérjen (levélben) jelentkezési lapot és befizetési csekket: Anyanyelvápolók Szövetsége, 1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4.

Szeretnénk Önt továbbra is lapunk rendszeres olvasói között üdvözölni!

A szerk.

TARTALOM

Kovalovszky Miklós: A francia fiatalok is?	1
Házhoz jön a lap	2
Panek Zoltán: Árnyalat-csapdák	3
Tarnóczy Tamás: Gondolatok a betűszókról és más rövidítésekről ..	4
Kemény Gábor: Nyelvi mozaik	5
Zimányi Árpád: A szól jelentésváltozása	6
Fodor István: Ami bosszant... ..	6
Grétsy László: Érdemes-e bosszankodni?	7
Pásztor Emil: <i>Helyesírás</i> szavunk eredetéről	8
Szántó Jenő: Az a fránya <i>sch!</i>	8
Büky László: Ami a szavak mögött van	9
F. Kovács Ferenc: Védjük a magyar tenisznyelvet!	9
Maróti István: Magyartanárnak lenni: életajándék	10
Bégé: MC	11
Holczer József: Együttválasztó (!) kötőszók	11
Farkas Ferenc: Beszélni kell!	11
Pálur Endréné: Legyen biztos helyesírásunk!	12
Bencédy József: Nyelvművelésünk kis tükre	12
G. L.: A régi Budapest a fattyúnyelvben	13
Erdélyi Erzsébet: Hogyan írjam?	13
Graf Rezső: A múlt magyar tudósai	14
Végh Ferenc: Sokszínű nyelvtudomány	15
Hírek	15
G. R.: Anyanyelv-oktatási napok Egerben	16
Dörényi László: Kresznerics Ferenc anyanyelvi verseny	16
„A patak vize elfut, a kő marad...”	17
Deme László: Kazinczy-jutalmak, Kazinczy-jutalmások	17
Pontozó	18
Keresztretjtvény	19
Kopias Sándor: Remek rímek	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20
Buvári Márta: Grepp	20

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvápolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik

a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja:

az Anyanyelvápolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó:

Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:

Balázs Géza
Kemény Gábor
Maróti István

A szerkesztőség címe:

1075 Budapest, Kazinczy u. 23–27.
Telefon: 267-9267

Postacím:

1364 Budapest, Pf. 122.

Terjeszti:

a HELIR, a Bp.-i HIRKER Rt.,
az NH Rt. és több más terjesztő.

Előfizethető

bármelyik hírlapkézbesítő hivatalban, valamint közvetlenül vagy postautalványon a Hírlap-előfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR), amelynek címe: 1900 Budapest, XIII., Lehel út 10/A. (Kérésre az iroda postautalványt küld!)

Előfizetési díj:

egy évre 250 Ft

Számonkénti ár: 50 Ft

Az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják.

Belépési nyilatkozat és csekk kérhető:

Anyanyelvápolók Szövetsége,
1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4.

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága:

Balázs Géza
Bencédy József
Deme László

(a szerkesztőbizottság elnöke)

Fábián Pál
Grétsy László
Kemény Gábor
Maróti István

Címlepterv:

Heiling Zsolt

Lapunk kiadását

az MHB Magyar Sajtóalapítvány,
a József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány,
a Nemzeti Kulturális Alap,
az MHB Tánccsics Mihály Alapítvány
és a Művelődési és Közoktatási
Minisztérium Közoktatás-fejlesztési
Főosztálya segíti.

ISSN 0139-0457

Készítette:

CERBERUS Kft.
1054 Budapest, Kálmán I. u. 23.
Telefon: 132-3511
Felelős vezető: Schmidt Gábor

ÁRNYALAT-CSAPDÁK

Egyszer minden monológ véget ér – gondolhatná az ember; csak van-lesz valahol vége, ámbár a jelek szerint nem ez történik. A monológ, a kihallatszó, a belül motyogó, az írásban is olvasható, addig él, amíg valakik nem áttalnak dialógusba, netán „trialógusba” keveredni vele. És ekkor újra meg újra az oly nagyon szomjazott együtt-igaz mondandóba vág a mindenkori hatalom! És mióta már! Erőszakos egyeztetés következik; erőszakot egyeztetés következik; végül másságot „cserélünk” – bővlira. Egy kor elfajuló erkölcsi ebben is, de főként az alig észlelhető hajszálrepedésekben fedezhetők fel. És amikor ideje jó, a lassú megszokás okán már-már áhítjuk is. A „másság méltóságát”?

A minőség méltósága több ennél.

Elég rég az ideje, hogy Illyés Gyula Óda a törvényhozóhoz (Tersánszky J. Jenőnek ajánlott) költeményében felragyogtatott a gondolat: „Jogot az árnyalatnak!” Újdonság-sikolyként hangzott ez az akkori (és azótai) Magyarország politikai-szellemi-lelki világában.

Werner Aspenström svéd költő egyik versének ez a címe: „Hamletnek az első felvonásban kellene meghalnia”. Igen, jóval a monológ előtt, és mielőtt egyáltalán cselekvésre szánná el magát. De hang nélkül és befelé fordult bánattal? Hiszen ebben az esetben meg sem kellett volna születnie! És mint testet sem öltött lélek (?) – legalábbis a vadászatban utolérhetetlen szibériai *goldok* elképzelése szerint – az égi világfa ágán fészkelne, madárka képeben. És ha igen, miért ne láthatta volna visszamenőleg is, amit Hérodotosz, az esetleges első Hamlet, aki i. e. 450 táján személyesen keresett fel egyiptomi csatateret a Nílus deltájában, ahol Kúrosz fia, Kambüszész legyőzte ellenfeleit; majd megőrült, állítólag azért, mert Memphisben kinyitatta a sírokat, és feldúlta a holtak békéjét. (Az élők háborgatásáért, véleményük letromfolásáért mi jár?!)

Még nincs emberiség, de „emberiségi emberek” már élnek a Földön. Akik egyre sűrűbben cserélnek egymással eszmét – bővlira. Monológok, ha találkoznak egymással, igen gyakran arra végzik, hogy kölcsönösen hátat fordítanak egymásnak (és ezzel bizonyos mértékig a jövőnek is). Akik csak *ilyennyire* tudnak magyarul, valami effélel mondanak: „Verje meg az isten mind a két kezével!” Netán odajutunk hamarosan, hogy (tervezett novellám alapötletével szólva) X.Y. halálának oka: lakásában kizárólag az ő ujjlenyomatait lelték minden használati tárgyán! A magány és a magánvélemény joga legfél-

tebb kincsünk – rossz adagolásban halálos mérge. Áll ez valamely társadalomra is. Gyermekkoromból emlékszem, mit *mizserélt* Józsefházán a tarlóra induló libacsapat: „Ketten (hárman, nyolcan) szedünk egy zsákba!” Amikor pedig kiértek, elrikoltották magukat: „Ki-ki magának!” Odáig azonban nem merészkednék, hogy ezt állítsam: Az ember a társas élihetetlenség halhatatlansága. De az ártatlan árnyalatok csalárd csapdái közepette sem?

Virágozzék tehát minden bolondgomba? Igen, de szónokok, bármilyen rendű és rangú fecsegőművészek – nevezzük nevén: hordószónokok – ne vihessék magukkal a hordozható hordót nyilvános szónoklataikhoz! Ne legyen eszme-vámellenőrzés, de az ön- és közérzetünk, sőt magánérzetünk ellen támadóan Magyarország ne lehessen a felelőtlen ígéretek földje!

Fogadjam el a másságot – *bianco*? Rendben van, amennyiben az én másságomat is elfogadják. Máris jócskán gazdagodtunk: nem volt szinte semmink, immár van legalább két másságunk. De vigyázat: némely másságnak oly csekély a gondolati értéke, hogy amennyiben „magamévá teszem”, tulajdonosának hirtelen – esetleg – nem marad semmije; nem venném a lelkekre a másságából való kifosztását! Aztán pedig: nem elég, hogy *hatalmai* (!) helyzetével rámentelpszik holmi másság, még tapsikoljak is figyelmére méltott helyzetemnek?!

Magyarország I. István óta Európa vegyesházassága. Másságot hirdetünk – másságot még „veszünk”! Ha pedig némelyiknek szüksége van rá, vállaljuk szellemi gondozását – közösen. Akkor: „Találjuk ki Magyarországot?” Ki van az már találva, majdnem ezerszáz éve; főlöleges és neveléses egész eddigi történelmünk „arcába vágni” efféle elképzelést mint „honmentést”? Vagy: „Tégy a gyűlölet ellen!” Mit? Talán fel sem fogták propagálói, hogy mekkora semmitmondás ez a mondat. Mit tegyünk a gyűlölet ellen? A gyűlölet az, ami *meggyül*, nincs ez oly rejtve. Íme, egy ad hoc javaslat, amivel lehetne valamit kezdeni: „Tégy a szeretetért!” Ez azon a nyelven van, amin állítólag az ország minden állampolgára ért, és amelyet beszél. Megfigyelésem szerint a másság „más részről” még csak módjával is alig-alig fogadtatik el. Az *egyeztetés* pedig sokszor nem egyéb, mint az az immár „természetes” helyzet, hogy a hatalmi másság marad a győztes. Minek erről folyamatosan és újra meg újra megbizonyosodnunk? Illyés Gyula egykori bátor gondolata idestova feledésbe szoríthatott – van helyette a kétélű „Pallosjogot a másságnak!” – de csupán egyfajta árnya-

latnak. Nem hagynak minket éppen minden nélkül!

Azért „züllött le” az illyési gondolat, hogy az uralkodó másságé lehessen a „pallosjog”? A másabb másság uralma egyedül nem tudja megoldani egy egész nemzet ilyesféle gondjait.

Hérodotosz ama csata után ötven-hatvan évvel eltűnődve vette észre, hogy a perzsák – és nem megannyi ártatlan Yorick! – koponyacsontjának fala milyen vékony a másfajta elesettekéhez képest. (Ki tudja: a tűnődés-figyelés kapcsán bizonyára olyan gondolatok is megfordultak a fejében, amelyekről sohasem számolt be.) Az ellenségek csupa betonfejek lettek volna? A perzsa öldöklők pedig ki-és túlfinomult „értelmiségi” koponyájuk? Mit lett volna érdemes-értelmes elmondani haláluk előtt, a támadás előtt egy *monológban* (hadvezéri beszédben), amit ne zúgott volna túl az annyi és annyi ezer vékony koponyacsontot vadállati zengésbe rezegető *egyenirányúsított kollektív válaszmonológ*? A barbár hangorkán elsőpörte volna útjából a valószínűleg ugyancsak vékony koponyacsontú magányos lángelmét! Az „első” Hamletnek még iszonyúbb, kettős egyiptomi-perzsa tömeggyilkossággal kellett szembenéznie (nem egyetlen koponya üres szemgödrével). A monológot, az ezúttal is hiábavalóan meghallgatandót, úgy hagyta lelkiismeretünk, hogy azóta sem szakította meg senki; nem méltatta válaszra.

Nem áll egyedül valamely hasonló koponyával a kezében az elvelt kétezeröttszáz évben. Sebeinket sorra feltépjük, hogy legyen miről elfordítani a tekintetünket. A monológ pedig megy tovább a maga magányos útján. Az emberiségben, a folyton ismétlődőben, egy ember – többmilliárd ember! – mondja magányosan a magáét. Werner Aspenström szóba hozott verséből idézem: „Hallgatag hegyek, mondjatok valamit / nekem / vagy egymásnak. / Mert minden monológ felfalja önmagát, / megfullad, s elrohad.” De hátha: egyszer majd minden monológ véget ér; és az emberek csodálkozva tanulnak meg beszélgetni egymással és megérteni egymást. Az emberek árnyalat-csapdák nélkül nemcsak *monomán* és csúf *monomákat*, egytagú kifejezéseket mondanak majd megértő egymásnak. Mivel talán eszünkbe jutnak majd Csokonai Vitéz Mihály gyönyörűdöbönt szavai: „Örömet kívánok... özvegységre jutott hazámnak... szolgálni”.

Hiszen – tudtommal – több honi, nemzetalkotó „másság” a magyart beszélő, a magyar „mássággal” egyetemben, egymást elfogadó – remélhető? – békességben. Addig azonban monológlingés?

Lapunk ára jövőre sem változik!
Kérjük, hívja fel erre mások figyelmét is!

Gondolatok a betűszókról és más rövidítésekről

Nem szeretem a betűszókat, szóösszevonásokat, szókurtyításokat, általában az ilyenfajta nyelvi „titkosítást”. Valamennyi az érthetőség rovására megy. Az elfogadott jelentéssel bíró szavak (kifejezések) belső adattárunkban rögzítve vannak, minden rövidítésnél vagy rejtjelezésnél világosabbak, nem szorulnak magyarázatra és nem készítenek rövidítési jegyzékek tanulmányozására. Az emberi gondolkodás éppen abban különbözik a gépi megoldásoktól, hogy az *első titkosítást*, vagyis a normális nyelvi formát használja, szemben az utóbbival, ahol egy *második titkosítás*, az ún. kódolt információ megfejti a dönti el a szöveg értelmezését.

Az egészséges nyelvi ösztön elfogadja a fejlődés téziséit, de a nyelvi változás folyamatai nem zajlanak le néhány hónap alatt. Márpedig nálunk ennyi idő alatt szűnnek meg és alakulnak újja szervezetek, vállalatok, minisztériumok, üzletközpontok, és választanak maguknak új betűszavas rövidítéseket. Ha pedig úgy gondolkozunk, hogy ezáltal új szavakat gyártotunk, akkor alkalmazkodnunk kell az ember *agyi megfejti rendszeréhez* és a társadalmi elfogadottság törvényszerűségeihez. Ilyen főbb törvények: a határozott és világos jelentéstartalom, a hosszú idejű állandóság, az egyértelműség (összetéveszhetetlenség) és az általános használat.

Először is le kell szögeznünk, hogy a feladat is, a megoldás is más a beszélt és az írott szövegben. Valódi rövidítéseket például csak írásban használunk, beszéd közben igazi alakjukat, feloldásukat kell kimondanunk. Felosztás szerint megkülönböztetünk efféle *valódi rövidítéseket* (vö., pl., stb., ui.), *szócsonkításokat* (főként a gyerekek használatában: ovi, isi, tóri, csoki, ropi), *szótágösszevonásokat* (Ofotért, Röltex, Matáv), végül *valódi betűszókat* (MAV, MTA, OECD). A két utóbbi közös megnevezése lehetne *mozaikszó*, de a szótágösszevonások és a betűkből álló, de a kiejtésben gyakran szótágösszevonásként hangzó igazi betűszók szétválasztása az elrejtett jelentés megfejtiése szempontjából indokolt. Szótágokból könnyebb a jelentésre következtetni, mint betűkből.

A szótárak általában közölnék rövidítési jegyzéket. A valóságos rövidítések azonban sohasem a beszédre, hanem mindig az írott szövegre vonatkoznak. „Vas. regg. ér.”: ez csak tréfás szöveg lehet (táviratban sincs megenedve), levelezőlapon azonban a rövidség érdekében elfogadható. Az összes említett összevonás elsődleges célja ugyanis nem az érthetőségre, hanem a rövidsége törekvés. Valóban, a mai rohanó világban új értéként jelenik meg az időtakarékos emberi érintkezés, a minél gyorsabb szóbeli és írásbeli adatközlés. A rövidség azonban, az érthetőséggel vagy értelmességgel szembeállítva, nem tekinthető emberi értéknek. Másként fogalmazva: ha a rövid megoldás nem érhető, akkor hasznavehetetlen.

Ha tudományos szövegben rövidíteni akarunk, helyesebb eljárás egyetlen jellel, betűvel vagy ráutaló szóval megnevezni az illető bonyolult fogalmat vagy tevékenységet, ahogy például a fizikai mennyiségeket is jelöljük. A szakterületek tolvajnyelvi rövidítései bevállaltan azért készültek, hogy a sokszor ismétlődő, hosszú megnevezés ne tegye a szöveget hosszúvá. Csakhogy egyszerre többféle, 4-5 szóból álló kifejezést, sőt egész tevékenységet is rövidítenek (TMTF = Temporal modulation transfer function, CANS = Central auditory nervous system) – ez egyébként jellegzetes amerikai szokás –, ezáltal azonban a szöveg folyamatossága megtörik, olvasása pedig a rö-

vidség ellenére megerőltető, mivel állandóan „át kell kódolni” vagy jegyzékből ellenőrizni, hogy a rövidítés pontosan mit is jelent.

Ma már nemcsak az újságban olvashatjuk csupa nagybetűvel a hetente vagy még gyakorabban szaporodó új betűszókat, hanem azokat a nyilatkozók és a rádió bemondói is értelmes szavak módjára használják, hangsúlyozzák és ragozzák.

Belső vizsgálat a CIA-nál

A CNN hírtelevízió

kezdett az MSNBC

PDSZ az IEB-ben OMÉK '96

Lényegében minden rövidítés új fogalmi forma, amely többé-kevésbé utal a valóságos jelentésre. Ezért nevezhetjük második titkosításnak. Ilyenek az említett valódi rövidítések is, de ezeket nem használják a szóbeli közlésben. A betűszó előbb-utóbb szintén elnyerheti jelentését, ha eléggé állékony és elég gyakran értelemszerűen alkalmazzuk. Legtöbbször azonban csak divatos áramlat terméke, valójában kitalálhatatlan szószörmény. Vegyünk elő példaként egy sort kimondási formában: *eszdéesz, eszdépé, kádéénpé, emdéeé, emdéeénpé* stb. Lehet, hogy saját tagjain kívül senki sem ismeri a beépített betűk pontos jelentését. Mennyivel értelmesebb – és aligha hosszabb – szocialistákról, demokratákról, néppártiakról stb. beszélni. Hasonló a helyzet az állandóan változó nevű minisztériumok vagy a nehezen azonosítható főiskolák megnevezésének ezzel a furcsa módszerével is. Például az ELTE, KLTE, PO-TE, JATE és egyéb zöldségek helyett az Eötvös Egyetem vagy Semmelweis Egyetem megnevezés határozottabban utal az illető felsőoktatási intézményre. Ez a forma egyben kifejezi azt a tiszteletet, amelyet egy nagy tudós, az alapító vagy éppen a város nevével szemben érzünk, sokkal inkább, mint ha az adott név vagy város kezdőbetűjét beolvasztjuk egy értelmetlen betűsorba.

Akadnak azonban gyakorlati nehézségek is. Hogyan ejtünk ki egy betűt? A mássalhangzók esetében ez zavaró okozhat. Klasszikus példára az MTA (*emtea* vagy *emtea*) és a MTESZ (*metesz*). Ez is arra utal, hogy mégis egyértelműbb a valóságos szavakban gondolkodni, tehát Magyar Tudományos Akadémia, ill. Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége, vagy a rövidség érdekében az Akadémia és a Szövetség.

További kellemetlenség az a már említett jelenség, hogy ha a szervezetek átalakulnak, vagy újak alakulnak, akkor a titkos betűszó is megváltozik. Ezért is át lehetne témi személynevek vagy fantázianevek használatára. A hosszú felsorolás (pl. Első Hazai Általános...) ma már amúgy sem divatos, talán a betűszó he-

lyett a javasolt megnevezés is segíthetne valamit a rövidítési dzsungel ritkításában.

Még sokkal bizonytalanabb a helyzet az idegen nyelvben használt betűszók magyar változata tekintetében. Amíg még nem nehezedett rá ennyire nyelvünkre az amerikai (angolszász) nyelvi nyomás, a lefordított szöveg betűiből alkották meg a megfelelő magyar betűszót: UNO = ENSZ (Egyesült Nemzetek Szervezete), IOC = NOB (Nemzetközi Olimpiai Bizottság) stb. Újabbán már betű szerint veszik át az idegen rövidítéseket. Ez azonban újabb zavarokat okoz. Először is, mi a helyes? Utánozzuk-e az idegen kiejtést, vagy olvassuk ki magyarul? Vegyünk egy ismert példát: a BBC értelmezésünk szerint nem is betűszó, hanem valóságos rövidítés. Angol szövegösszefüggésben a *bibiszi* ejtés a természetes, de magyar szövegben jobban hangzik pl. így: a londoni *bébécé* rádió... (bár ezen lehet vitatkozni).

Vegyünk elő egy éppen aktuális esetet! Az OECD (Organization of Economic Cooperation and Development) nálunk hosszú ideig *oecédé* ejtésben hangzott. Az aláírás napján – nyilván megkapták az eligazítást – minden televíziós bemondó *oicsidi* előkelő olvasatban közölte. Azóta a rádió és a televízió beszélői két pártra szakadtak: a hagyományosabbak megmaradtak az *oecédé* ejtés mellett, az előkelők (haladóak?) *oicsidi*-t emlegetnek. (Az újságírók nem beszélnek, ott tehát maradt az OECD megnevezés.) De mi lenne, ha ugyanezek az urak a WHO olvasására a szokásos *véháó* helyett *dablju-éjcs-ou* formával lepnének meg bennünket? Szegény magyar hallgató!

Hogy tovább bonyolítsuk a helyzetet, az idegen rövidítések is változnak. A korábbi GATT-ból WTO lett. Régebben a teljes átlagos nemzeti termelés jól ismert idegen rövidítése a GNP (Gross National Product) volt szokásos. A manapság sokat idézett *dzsidipi* (GDP) ravaszabb forma (a középső szó, a „Domestic” a „National”-al szemben arra utal, hogy az adatban az országban dolgozó többnemzetiségű cégek jövedelme is benne van). Aki naponta mondogatja ezt a varázsszót, nem biztos, hogy tudja, valójában mit is mond. Ilyenkor ismét három lehetőségünk van: új lefordítása és ennek a rövidítése, a magyar kiolvasás és az amerikai kiejtés majmolása. Nagy gondot okoz a választás, annál is inkább, mert sok mással együtt ez az általános nyelvi roham is készületlenül ért bennünket. Nincs útbaigazítás, nincs megállapodás, nincs szabvány. Javasolom, hogy a hivatásos nyelvművelők foglalkozzanak vele. Különös időszzerűsége ennek egy mai jelenség, az eddigi szörnyűségek csúcsa, az *ajfor*. Az eredeti rövidítés IFOR, ahol az első betű az „International” rövidítése. Ennek a szónak a kiolvasása biztosan „áj”-vel és nem „aj”-jal kezdődik. Az angolok szerencsétlenségére az *i* betűjelet – az utána következő hangtól függően – kétféleképpen lehet kiolvasni, de az *if* éppen *i* olvasatot követelne. Így alakul ki a csúnya ellentmondás, és lesz a szolgálai másolásból magyarul is *ajfor*.

Végül szeretném megismételni javaslatomat, hogy mind a hazai mozaikszavak tekintetében, de főként az egyre sűrűsödő idegen rövidítések átvételében és alkalmazásában alakuljon ki egy nyelvészeti alátámasztott egyetemes állásfoglalás.

Tarnóczy Tamás

(Egy magyar sportszó nekrológja: **csehgáncs** – Konkrét-elvont – „Tejesen” felelőtlen reklámok)

Az **Olimpiai kalauz** című, nyilván elég nagy példányszámú, hasznos kiadványt lapozgatva szomorúan tapasztaltam, hogy a könyvecske összeállítói tudatosan mellőzik a magyar **csehgáncs** szót. Helyette a japán eredetű nemzetközi elnevezést alkalmazzák, méghozzá idegen (angolos) írásmóddal: **judo**.

Ez először is helyesírási hiba, hiszen az akadémiai szabályzat és a Helyesírási kézikönyv csak a kiejtés szerinti írásmódot enged meg, tehát a **dzsúdó** alakot. Másodszor pedig, és ez a lényegesebb, sajnálatos visszalépés az eddigi gyakorlathoz képest, amely – immáron több mint ötven éve – a magyar **csehgáncs** szóval jelölte ezt az ázsiai eredetű küzdősportot.

Ezek után nem is lepődhetünk meg azon, hogy az olimpia idején is többnyire **dzsúdó**-t, **dzsúdózik**-ot, **dzsúdózó**-t (sőt **dzsúdóká**-t) hallhattunk a közvetítésekben.

Mi lehet az oka ennek a változ(tat)ásnak? Úgy tudom, a visszaidegenítés magának a szakmának a berkeiből indult ki. A sportág szakszövetsége például ragaszkodik a **Magyar Judo Szövetség** elnevezéshez (így találni meg őket az 1996-os telefonkönyvben is), pedig ez az írásmód magyar helyesírási szempontból teljességgel szabálytalan: legfeljebb **Magyar Dzsúdósövetség**-nek hívhatnák-írhatnák magukat, ha már annyira kedves nekik az idegen szakszó.

Azok a sportvezetők, akik a **dzsúdó** főnévnek és származékainak használatára ösztönzik, sőt gyakorlatilag kötelezik a sajtót, a nemzetközi gyakorlathoz hivatkoznak, amely szerint ennek a sportágnak **judo** a neve (a japán szót angolosan, a Hepburn-féle átírás szerint írva). Vitatható érvelés! E szerint **ökölvívás**, **labdarúgás** vagy **öttusa** sem lehetne, csak **boksz**, **futball** és **modern pentatlon**.

Ne hagyjuk ilyen könnyen veszendőbe menni a magyar sportnyelvújítás eredményeit! A **csehgáncs** szót több okból is különösen sajnálnám: 1. jól el van terjedve, sőt a közelmúltig szinte általános használatú volt nemcsak a szaknyelvben és a sportújságírás nyelvében, hanem a köznyelvben is; 2. elemei évszázados múltú magyar szavak (a **cse**-re a történeti-etimológiai szótár szerint személynévként 1309-ből, köznévként a XVI. század közepéről van adatunk; a hangfestő eredetű **gáncs** főnév 1495 körül tűnik fel egy oklevélben, **Gáncsos** alakban; sőt **gáncsot** **vetni** is több mint négyszáz éve tudunk, mert az első adat a Zrínyi kirohanása előtti évből, 1565-ből való); 3. a **csehgáncs**-ból szabályosan képezhető a **csehgáncsozik**, **csehgáncsozó**, tehát a magyar sportszónak is van családja, nemcsak a **judo**-nak; 4. végül pedig ez az a ritka eset, hogy a magyar szó nem hosszabb, mint a

vele helyettesíthető idegen: mind a kettő két szótagos.

De talán nem is kell még megírni a **csehgáncs** nekrológiát! „A Nemzeti Sport ötkarikás archívuma” című mellékletben, amely az atlantai olimpia összes eredményét tartalmazza (az augusztus 7-i számban), a megfelelő helyen ezt találok: **Csehgáncs**. Talán ez a lap, amely hatvanegynéhány évvel ezelőtt zászlóvivője lett sportnyelvünk megmagyarításának, ma is vállalkozik a jó magyar sportszavak védelmére és terjesztésére.

Remélem, ebben a törekvésükben senki sem fogja őket **elgáncsolni!**

A reklám lelke: az ötlet – írtam pár éve egy szaklapban a reklámszövegekről. Ötlet nélkül nincs reklám; jó ötlet nélkül nincs jó reklám.

A reklámötleteknek két fő fajtáját ismerjük: az egyik a tartalmi-tárgyi-képi, a másik a nyelvi. Az igazi az, amikor ez a kettő együtt, egymást erősítve hat.

Egy videokazetta reklámlapján ez a felszólítás olvasható: **Tarisd magad formában Claudia Schifferrel!** Mellette ott a szőke szupermodell (majdnem) egész alakos fényképe.

A szójáték azon alapul, hogy a **forma** átvitt értelemben többek között ezt jelenti: 'testi és/vagy lelki állapot, kondíció', pl. valaki **jó** vagy **rossz formában van**. A **jó forma** lehet egyszerűen **forma** is, pl. **formában volt, egész este órá figyelte mindenké.**

Am az adott esetben – nem kis mértékben a kép hatására – előtérbe nyomul a forma szónak a konkrét alapjelentése, az 'alak' is. A reklámszöveg befogadójának tudata ide-oda vibrál az elvont és a konkrét jelentéssík között, s végeredményben az az érzése támad, hogy ha megveszi ezt a kazettát, neki is olyan alakja lehet, mint Claudia Schiffernek.

Egy másik példa, amely szintén a kép és a szöveg összjátékát mutatja: **A gondok oroszlánrésze a mienk**. Ennek megértéséhez és méltánylásához nemcsak azt kell tudni, hogy valaminek az **oroszlánrésze** = 'a legnagyobb része', hanem azt is, hogy az illető biztosítótársaságnak, amely ezt – állítása szerint – leveszi a vállunkról, a szárnyas oroszlán a jelképe.

Sajnos, vannak gyenge, sőt rossz reklámok is ebből a fajtából. Az egyik margarinnivalóan **finom** (ki szokott margarint – enni?). Egy kutya- és macskatápszer meg egyenesen **állati finom**. A budapesti Állatkert (a plakáton: ZOO) pedig **állati jó hely**.

Ezen az alapon egy marhahúskonzerv is lehetne **marha jó** vagy **baromi olcsó**. Sőt a Micsoda nő! című hollywoodi sikerfilmet is lehetett volna így reklámozni (elnézést a szemérmesebb olvasóktól!): **kurva jó film!**

Az ilyesmi bizony már ízlés dolga.

Még valamit a reklámszövegekről! Újabbán egyre gyakoribb, hogy a reklámjelmondat (tömörebben, de idegen szóval: **szlogen**) helyesírása szándékosan eltér a szabályostól. Ennek enyhébb változata az érzelmkifejező, illetve nyomósító szerepű hangzónyújtás: a szükséges **plussz**, a kávé **friss**, a festék **festék** és így tovább. Az ilyesmi jól ismert a szépirodalomból is (Jókaitól, Mikszáthtól, Gárdonyitól, ahol az érzelmileg telített, indulatos beszédnek a jelzésére-jellemzésére szolgál). Ez bocsánatos bűn, sőt nem is bűn. Én még a **tixtaság** (!) még frissebb illatát is elviselném. Ettől még senki sem fogja a **tisztaság**-ot **x**-szel írni.

Egészen más a helyzet az olyan reklámokkal, amelyek a nagyobb hatás kedvéért helyesírási és nyelvhelyességi bizonytalanságot keltenek. Ne higgyék olvasóim, hogy „az orrodát is **tisztácsa**” egyszerű eset volt!

Itt van például az a reklámszöveg, amely szerint az egyik tejtermékcsalád tagjai „a **legtejesebb** élvezet”-et nyújtják a vásárlónak. A szójátékosnak szánt **legtejesebb** jelző két ponton is megzavarhatja a nyelvérzéket: 1. a **teljes**, **teljesebb**, **legteljesebb** szóalakok **lj**-vel frándók, nem pedig **j**-vel; 2. mindezekben hosszú **j** hangzik („tejjes”), nem pedig rövid.

Hogy a **tej**-nél maradjunk, újabbán feltűnt egy **Terminator** feliratú plakát is, amely nyilván a **Terminator** című akciófilmre célozva próbál kedvet csinálni a gyerekeknek valamely Túró Rudi-féle édességnek a fogyasztásához. Egyszer-smind, persze akaratlanul, a selypítő beszédet is reklámozva.

Az egyik jégkrémfajtát úgy hirdetik, hogy ő a **jeges legjobb** (vö. **legeslegjobb**). Ebben csakugyan van ötlet, sőt jó ötlet; kár, hogy az egyiket külön kell írni, a másikat meg egybe.

Úgy hírlik, a mai iskolás főleg a reklámokból tanul meg beszélni és írni. Ha ez igaz, akkor vagy a nyelvhelyességi szabályokat igazítsuk hozzá a reklámokhoz, vagy a reklámszövegeket írót tanítsuk meg ezekre a szabályokra.

Máskülönbön előbb-utóbb kitör a „legtejesebb” zűrzavar.

Kemény Gábor

„Az esküvő nem csak a válásról szól”

A szól jelentésváltozása

A szól valamiről kifejezés az utóbbi bő fél évtizedben különös jelentésváltozáson ment keresztül. A Magyar értelmező kéziszótár a szól igének 10 jelentését és 19 jelentésárnyalatát adja meg, közülük kettő illik témánkhoz: 6. szól valakiről, valamiről: írásmű tárgyaként szerepel valaki, valami. Miről szól ez a könyv? 8. ... Valamennyiről szól: (okmány) valamely pénzösszegre vonatkozik. A nyugta száz forintról szól. (Megjegyzem: ma már bátran kiegészíthetjük a 6. jelentés értelmezését úgy, hogy az magában foglalja nemcsak az írásmű, könyv, hanem például a film, az előadás, műsor, vita stb. tárgyat is.)

A továbbiakban csoportosítva áttekintjük azokat a példákat, amelyekben a kifejezés használata eltér az értelmező szótárban jelzettéktől.

Vannak olyan esetek, amelyek valamiféleképpen rokoníthatók az idézett 6. jelentéssel. A fenti, zárójeles megjegyzésben vázolt jelentésbővülés folytatásaként egyre elvontabbá vált a kifejezés, mind távolabb került eredeti értelmétől: *Erről szól a múlt* (TV2, 1995. ápr. 7.), *1956 nem a politikáról szól, hanem az összefogásról* (Kossuth rádió, 1995. jún. 3.), *Magyarország Európa felé tart. Erről szól a rendszerváltás, és erről szól a magyar külpolitika* (Magyar Hírlap, 1993. okt. 30.). Az első és a harmadik példa mutatja, hogy ez a szerkezet alkalmas a korábbi szövegrészek összefoglalására, összegezésére, amit visszautaló névmással fejez ki (*erről szól...*).

Sok mondatban valaminek a célját fogalmazzák meg e közhelyszerű fordulattal: *Az alapítvány arról szól, hogyan lehet a toleranciát az emberek szívébe csempészni* (TV1, 1995. ápr. 7.), *Miről szól a privatizáció? – A privatizáció arról szól, hogy...* (TV1, 1996. ápr. 24.), *A pedagógussztrájk valójában nem a pénzről szól* (Kossuth rádió, 1995. dec. 16.), *A nagy társadalmi nyomás arról szól, hogy a rendeleteket meg kell változtatni* (Kossuth rádió, 1996. febr. 6). Kifejezőbb, helyesebb lett volna például így fogalmazni: *Az alapítványnak az a célja, hogy a megértést az emberek szívébe csempéssze. Mire irányul a privatizáció? – A privatizáció azt célozza, hogy... A pedagógussztrájk-*

nak valójában nem a béremelés a célja.

Máskor valaminek a lényegét vagy jelentését adják meg ily módon: *A polgári demokrácia arról szól, hogy néhány ember dönt a többség nevében* (Kossuth rádió, 1995. máj. 20.). *Ez a befektetés éppen arról szól, hogy előre gondolkodunk, megfontoltan gondoskodunk idős napjainkról* (Rádió- és Televízióújság, 1995. 49.). Azaz: *A polgári demokrácia lényege... vagy A polgári demokrácia azt jelenti... Ennek a befektetésnek az a lényege...*

Eddigi mondataink megmagyarázhatók, értelmezhetők voltak. Akadnak viszont olyan példák is, amelyeket érdemes teljesen átalkítani: *Az 500 cm³-es motorokon nincs fék. Erről szól a verseny* (TV1 1995. ápr. 27.). Egészen másként hangzik így: *Az 500 cm³-es motorokon nincs fék. Ez adja a verseny nehézségét. A következő, valóban „beteg” mondat kijavításától eltekinthetünk, mivel annak módját a szövegkörnyezet szabja meg: *Az esküvő nem csak a válásról szól* (Kossuth rádió, 1995. ápr. 1.). Ilyen esetben már nyilvánvaló fogalmazási, szóhasználati hibáról beszélhetünk. Ugyanez a megállapítás érvényes akkor is, amikor elhagyható, tehát fölös beszédelemként furakszik a mondatba a szól ige: *A probléma arról szól, hogy az elhúzódó gazdasági válságban a kultúra sokadrangúvá vált* (Kossuth rádió, 1995. dec. 3.). Helyesen: *Az a probléma/baj...**

Vajon kiknek a nyelvhasználatában tűnik föl a kifogásolt szerkezet? Figyelemre méltó tény, hogy elsősorban művelt, értelmiségi emberek divatjelenségének tarthatjuk, mivel idézett példáink riporterektől, közéleti személyiségektől, politikusoktól származnak. Pedig az effajta szóhasználat, a parttalan jelentésbővülés nem helyesítható. Mint láttuk, az immár divatszónak, pontosabban divatos kifejezésnek nevezhető fordulat egyértelműbb szinonimákat szorít ki, ezáltal beszédünk elszürkül. A szól ige jelentésváltozása csak részben nevezhető gazdagodásnak, sokkal inkább jelentésvesztés, amelynek végpontja az, hogy az eredetileg tartalmas ige tartalmatlan töltelékszóvá silányul.

Zimányi Árpád

AMI BOSSZANT...

A hazánkon kívül élőknek hamarabb felűnnek az újabb nyelvi rendellenességek, magyartalanságok, mint az itthon lakóknak. Ezért szeretném most nem a nyelvművelőinktől már unos-untalan (de sajnos, hiába) hangoztatott hibákra (a hanglejtés romlására, az igeikötők hibás elhagyására vagy éppen kitévésére, a vonatkozó névmások összekeverésére, a két tőszámnévi forma haldoklására, az odafigyelés típusú divatszavakra stb.) irányítani a figyelmet, hanem egy terjedőben lévő magyartalanságra.

Tudjuk, a határozatlan névelőnek németes (és angolos) alkalmazása régi (és új) keletű baj; sajnos, ma szinte elterjedtebb, mint egykor volt: *az egy más kérdés, hát ez egy fontos dolog* stb. A sajtóból csak egy tipikus mondatot idézek a sok közül: „A bevásárlóközpontokkal tovább éleződik a verseny, de ennek is van egy határa” (MNemz. 96. 02. 12:8). – Alighanem az ilyen alkalmazású határozatlan névelő terjed mostanában át a főnévnek az egész típust, magát a fogalmat jelentő szerepkörre.

A szóban forgó helytelenségen először egy óriásplakát szövegét olvasva ütköztem meg:

EGY DOHÁNYOSNAK TÖBB VITAMINRA VAN SZÜKSÉGE.

Mindjárt le is fordítottam németre: „Ein Raucher braucht mehr Vitamine”. Szerintem a jó magyar szöveg ez: A DOHÁNYOSNAK...

A plakát szövegét valószínűleg azért németből, nem pedig angolból fordították, mert ez a mondat angolul inkább így hangzana: „Smokers need more vitamins” (névelő nélkül, többes számban).

Figyelmem fölébredvén, az újságokat kezdtem böngészni. Nem sok kereséssel sok ilyen példát találtam.

„A rádióban meghitt a léghő. Ott a riporter néz szembe egy [helyesen: a] mikrofonnal” (MNemz. 96. 06. 12:4).

„Mi számíthat egy [helyesen: a] szalmonellafertőzéskor jogos kártérítési igénynek?” (MHírl. 96. 06. 12:3).

„Egy [helyesen: a] baleset okozójánál a droghatás nem minősítő tényező...” (EHírl. 96. 06. 11:3).

„Egy [helyesen: a] lottónyertesnek perze nem kötelező szerepelnie az Objektívben” (uo.).

Hogy ez a magyartalanság még „fiatal”, az is mutatja, hogy a Nyelvművelő kézikönyv (1980–1985) nem szól róla, az akadémiai nyelvtan, A mai magyar nyelv rendszere (I. kötet, 1961., 270. lap) viszont ki mondja: „Határozott névelő nemcsak egyedekre, hanem az egész típusra, főbb kategóriáira, a köznévi jelölte egyedek egész körére is rámutathat: »A macska mindig a talpára esik.« »A paraszt dolgozik és koplal, az úr pedig ... megeszti a termények javát« (Mikszáth).”

Nos, ez a nyelvhasználat forog veszélyben, ha nem védjük meg idejekorán.

Fodor István

ÉRDEMES-E BOSSZANKODNI?

Hozzászólás Fodor István cikkéhez

Hálások lehetünk évtizedek óta külföldön élő, jeles kollégáknak, Fodor Istvánnak azért, hogy a magyar nyelv közegéből bizonyos fokiig szükségszerűen kiszakadva is fontosnak érzi az anyanyelv védelmét, s ehhez mindjárt maga is szolgáltat témát, adatokat, részt vállalván ilyen módon a nyelvművelő munkából. Hálások lehetünk, írom le újra, ugyanakkor azonban nem hallgathatom el, hogy ez esetben csak a szándék dicsérhető egyértelműen, a szerző néhány megállapításával, továbbá végkövetkeztetésével nem érthetünk teljes mértékben egyet. A következőkben – legalábbis vázlatosan – igyekszem jelezni, hogy miben nem és miért nem.

Fodor István úgy látja, hogy az a magyartalanság, amelyet tollhegyre tűz, még fiatal, s ezt szerinte „az is mutatja, hogy a Nyelvművelő kézikönyv (1980–1985) nem szól róla”. Nos, nem egészen így áll a helyzet. Először is: nem magyartalanság – erre még visszatérek –, másodsor: korántsem olyan fiatal, mint a szerző gondolja; harmadsor pedig tévedés, hogy a kézikönyv nem szól róla. Hogy hátulról kezdjem a kiigazítást: dehogyisnem szól! Két helyen is foglalkozik vele érdemben a Nyelvművelő kézikönyv. Erről szól a mű egy szócikkének III. 2. pontja (l. 465–6), valamint a „névelőhasználat *mint* után” című cikk (II. 286–7), s a kézikönyvnek erre a két helyére még több külön utalást is találunk a megfelelő betűrendi helyen, ilyeneket: *a, az névelő egy helyett; a, az névelő és egy felcserélése; egy névelő a, az helyett.* (Mindezekről a jelenségekről, bár rövidebben, de újabb adatok alapján, számot ad az 1996 tavaszán megjelent Nyelvművelő kéziszótár is, a 118–119. lapon.)

Most pedig nézzük magát a bírált jelenséget! (Példákat arra, hogy korábban is előfordult ez a fajta névelőhasználat, főlöszleges külön idéztem. Néhány úgyis szükségszerűen előkerül érvelésemben.) Annak a példamondatnak a megítélésében, amely az egész fejtegetésének a kiindulópontjával szolgált – „A bevásárlóközpontokkal tovább élveződik a verseny, de ennek is van *egy határa*” – természetesen teljességgel egyetérttek Fodor Istvánnal (a Nyelvművelő kézikönyvben ezzel az *egy* szócikk III. 1. pontja foglalkozik), a szerző által ezzel közös nevezőre hozott többi példa azonban jobbra nem ilyen. Ez utóbbiakban nem általános értékben vett elvont főnevekről van szó, hanem

egy egész faj képviselőjének a szerepét betöltő egyedekről, vagyis olyan személyekről vagy dolgokról, akik vagy amik közül akármelyikre érvényes a mondatbeli állítás, illetve tagadás, felszólítás stb. Ilyenkor – csakúgy, mint a hasonló mondatokban (erről szól a Nyelvművelő kézikönyvnek „névelőhasználat *mint* után” című cikke) – mind a határozott, mind a határozatlan névelős, mind pedig a névelőtlen szerkesztésmód előfordul ma is, s előfordult már korábban is. Egyiket sem érezzük idegenszerűségnek, még kevésbé új idegenszerűségnek. S hogy csakugyan aligha az, azt éppen Fodor István erősíti meg, ha nem is szándékosan, amikor egy óriásplakát szövegét elemezve most, az angolmánia korában arra a következtetésre jut, hogy az „Egy dohányosnak több vitaminra van szüksége” mondatnak nem az angol, hanem a német le-

het az ihletője. Német hatás 1996-ban, amikor a német nyelv hadálásai alaposan megrendültek a több évtizedes, bár nem nagy horderejű orosz, valamint a két évtized óta egyre rohamosabban növekvő angol, illetve amerikai angol hatás nyomán? Persze, eleve kizárnunk ezt a lehetőséget sem szabad, a Fodor által idézett példákban azonban, leszámítva azt a szalmonellafertőzéssel kapcsolatos mondatot, amely jellegében inkább a kiindulópontul szolgáló, valóban hibás példához tartozik, az *egy* névelős változatot sem kifogásolhatjuk, inkább valamiféle szemléletbeli különbséget figyelhetünk meg. Itt van pl. ez az ajánlott változat: „*A lottónyertesnek persze nem kötelező szerepelnie az Objektívben.*” Ez így természetesen kifogástalan, s napjaink nyelvszokásának talán ez az általánosító forma felel meg leginkább. De általánosít az *egy* névelős változat is („*Egy lottónyertesnek...*”), csak egy kicsit másképp, úgy, hogy egyidejűleg az egyénre, az egyedre is ráirányítja a figyelmet. Végül pedig általánosít a

névelőtlen forma is, amelynek ráadásul szintén van sajátos szerepe, ugyanis mint a leghagyományosabb szerkesztésmód nemegyszer régies, patinás színezetet ad a mondatnak. Egy kicsit talán még mai környezetet idéző példánkban is: „*Lottónyertesnek persze nem kötelező szerepelnie az Objektívben.*”

Amit itt vázoltam, ahhoz a szépirodalom, beleértve a népköltészetet is, bőven ad muníciót, szemléltető anyagot. Példák bőséges idézésére itt nincs mód, de talán szükség sincs, ezért mindegyik változatra csupán három-három példát mutatok be. Szemléltetésül, úgy érzem, ennyi is elég.

Határozott névelővel: „*Alant repül a nap, mint a fáradt madár*” (Petőfi: A puszta, télen); „*Más kárán tanul az okos*” (közmondás); „*Az író olyan, mint a havasi kürt: csak messziről jó hallgatni*” (Mikszáthtól idézi Kristó Nagy István: Bölcsességek könyve II. 263).

Határozatlan névelővel: „*Egy magyar asszony nem akad fel ilyen állapotban*” (Jókai: A lőcsei fehér asszony); „*Úgy bánt velem, mint egy szolgálóval*” (Kodolányi: Süllyedő világ); „*Egy köztisztviselő nem lehet partáj*” (azaz: lakásbérlő, G.L.; Móricz: Roknok).

Névelő nélkül: „*Bagoly is bíró a maga barlangjában*” (közmondás); „*Mint komor bikáé, olyan a járása*” (Arany: Toldi); „*Szegényember sose kér kalácsot, / Szegényember sose kap kalácsot*” (József A.: Szegényember szeretője).

Azt egyetlen szóval sem állítom, ahogy e háromféle, egymással jól megférő szerkesztésmód egyformán régi volna nyelvünkben. A legősibb bizonyára a névelőtlen forma, a következő a határozott névelős, s a legfiatalabb az *egy* névelővel szerkesztett változat. Még az is lehetséges, hogy az utóbbinak a kialakulására – nem most, hanem legalább egy évszázaddal ezelőtt – valamelyest hatással volt a német nyelv is. Akár igen, akár nem, ma már szerves és nem is funkciótlan része a nyelvhasználatnak ez a forma is. Éppen ezért talán jogosan remélem, hogy ez után a vitaindítóhoz mérten kissé hosszúra nyúlt válasz után nemcsak olvasóink érzik majd az idézett mondatokat egyaránt természetesnek, kifejezőnek, szemléletesnek, hanem a kérdés felvetője, nyelvész kollégám is.

Grétsy László

Helyesírás szavunk eredetéről

Sem a Magyar nyelvtörténeti szótárban, sem Bárczi Magyar szófajti szótárában, sem A magyar nyelv történeti-etimológiai szótárában nincs szócikke *helyesírás* szavunknak. Tudjuk, hogy Dévai Bíró Mátyástól kezdve Kazinczy koráig az idegen – görög eredetű – *orthographia* szót használták elődeink ennek a fogalomnak a jelölésére. Szily Kálmán nagy műve, A magyar nyelvújítás szótára említi, hogy Senczi Molnár Albert (1574–1634) és Pápai Páriz Ferenc (1649–1716) körülírással – *igazán írás* – próbálta helyettesíteni az *orthographiá*-t. De vajon kinél és mikor jelent meg először írásban a ma általánosan használt *helyesírás* szó? A nyelvújítási szótár az 1807-ben már meghalt Révai Miklós nyelvtudósra utal, 1781-es évszámmal.

Többet tudunk meg a szó eredetéről Éder Zoltán negyedik századdal ezelőtti képzült kismonográfiájából (Éder Zoltán: Révai Miklós. Bp., 1972.). 1779-ben jelent meg Révainak „A magyar nyelv tanításának két részei. Az igaz kimondás, és az igaz írás” című tankönyve. Itt az *orthographia* szó magyar megfelelőjeként Révai még a különírt *igaz írás*-t használja. Egy évvel később, 1780-ban ennek a tankönyvnek némileg módosított kiadása már ezzel a címmel jelent meg: „A magyar nyelvnek helyes írása és ki-mondása-felől kettős tanúság a’ vagy ortográfia”. Minden bizonnyal Révainak ebben az utóbbi címadásában született meg – bár még különírt formában – mai *helyesírás* szavunk. A magyar nyelvújításnak ezt a nyelvészeti műszavát tehát Révai Miklós alkotta meg 1780-ban. (Vö. Éder Zoltán i. m. 104–105 és 108–110.)

1832-ben, amikor a Magyar Tudós Társaság első szabályzata (Magyar helyesírás’ és szóragasztás’ főbb szabályai címmel) elkészült és megjelent, a *helyesírás* szó már eléggé elfogadott lehetett. E szó használatára Révain kívül a legrégebbi adatot egy több mint kétszáz éves, utóbb nyomtatásban is közzétett levélben találtam, amelyet Kovács Ferenc „ingenieur” (= mérnök) írt Páparól Kazinczy Ferencnek 1792. szeptember 9-én:

„... Örülök rajta, hogy némely pontjaiban a’ helyes írásnak véled egy értelemben lehetek. Némellyekben, mert hogy mindeneknek csak vaktába alá írjuk magunkat, azt egyikünkötől sem lehet kívánni. Nem vagyok mindazáltal és is olly makacs, hogy értelmemet meg ne másítsam; de úgy, hogy okokkal győzzettem meg rólla” (Kazinczy Ferenc levelezése. Bp., 1891. II. k. 277. o.).

Kovács Ferenc még *lly*-lyel és két szóba írta a *helyesírás* szót, amelynek mai írásmódja, egybeírása valószínűleg csak

1800 után alakult ki. Kovács Ferenc (1746?–1819) Veszprém vármegye főmérnöke volt, később pedig Festetics Antal kamarás jószágigazgatója (= földbirto-ka gazdálkodásának vezetője). Színműveket fordított Schillertől, Wielandtól, Voltaire-től, és szenvedélyesen érdekelte a magyar nyelv jelene, jövője. Az ő fia volt Kovács Pál (1808–1886), aki a reformkorban a győri Hazánk című folyóiratot szerkesztette, s aki 1833-tól volt levelező, majd 1839-től rendes tagja a Magyar Tudós Társaságnak.

Pásztor Emil

Az a fránya sch!

Tudjuk, mert lépten-nyomon tapasztaljuk, mennyire hatnak egymásra a nyelvek. Nem is kell hozzá elmélyültebb nyelvtörténeti tanulmányozás, elég belelapolni A magyar nyelv történeti-etimológiai szótárába, hogy meggyőződjünk róla: nemcsak korunkban, a tömegméretű turizmus meg a kiterjedt hírközlés folytán van ez így, hanem az évezredek folyamán is erőteljes volt a nyelvi hatás-kölcsönhatás. Ami a magyar nyelvet illeti, tudvalevő, hogy az őshazától a Kárpát-medencéig vezető úton milyen sok néppel érintkezett, itt pedig a környező országok népeinek nyelve hat leginkább. Mégpedig a több évszázados osztrák-német kapcsolat, sőt uralom miatt a német nyelv „lenyomata” sok tekintetben rögzült a magyarban.

Ez a hatás abban a tekintetben is nyilvánult, hogy a valamennyire tanult magyarok mind tudtak – olvastak és írtak – németül, ennek folytán több más nyelv szavai német közvetítéssel jutottak el hozzánk. E cikkben csak egyetlen tárgyat ragadok ki a sok lehetséges közül, az *sch* jelsorét, ami a németben egyetlen betű, a magyar *s* megfelelője. Csakhogy a német nem okvetlenül olyan idegen – például görög, latin, olasz – hang vagy hangsor írásbeli megjelenítését intézi el *sch*-val, ami az eredetiben *s*-nek ejtődik. Ez bizony nemegyszer zavart okoz kiejtésünkben.

Itt van például a tudathasadás görög megfelelőjéből származó... – micsoda is? Mert a Magyar értelmező kéziszótárban a *szkizofrén*, *szkizofrénia*, *szkizoid* szavakat találjuk. A göröghöz leginkább hasonló kiejtésük csakugyan ez; ámde a Helyesírási kéziszótár a *szkizofrén* v. *szkizofrén* írás-és ejtémódot tartalmazza. Megjegyzendő, hogy múlt századi írásművekben a *sizofrén* is olvasható. Bizonyosága ez annak, hogy az *sch* csak a németben ejtődik *s*-nek, de mi nemigen tudunk mit kezdeni vele. Érdemes megemlíteni: arra is van példa, hogy jelentéshasadás miatt elkülö-

nült a köznyelvi *séma* (németül: *Schema*) és a tudományos nyelvben a görög eredetű ragaszkodó *szkéma*. Azt is alighanem kevesen tudják, hogy a *sottis*, vagyis a kockásnak mondott szövetszövetmintá ugyan-csak német közvetítést jelöl, minthogy németül *schottisch* a *skót* mint melléknév, az ország pedig *Schottland* (a német így mondja: *sottland!*) A sporteszköz *si* hasonlóképpen a *Schi* révén ejtődik így, holott angolul *ski*, *skier*, azaz „szki”, „szkájér” az írása, illetve ejtése.

Azt, hogy a magyar nyelvi tudatba milyen mélyen beleépült az *sch* jelsornak *s*-ként való ejtése, mint a fentebbiekből is láthattuk, nemcsak görög-latin szavak sor-sa jelzi. Idősebbek talán emlékeznek rá, hogy az 1954-es labdarúgó-világbajnokságon az uruguayi csapatban szerepelt egy *Schiaffino* nevű játékos. Ha uruguayi, akkor nehéz lett volna a dolgunk, mert a spanyolban a *ch* a magyar *cs*-nek felel meg.

Szerencsénkre azonban Szepesi György – aki mindig felkészülten állt a mikrofon elé – megtudta, hogy a szóban forgó futballista olasz származék, nevét tehát *szki-áffinó*-nak kell mondani. Később már tudhattuk tehát, hogy a neves filmszínész, Rosanna Schiaffino vagy a világhírű tenorista, Tito Schipa neve elején is *szk* hang-sor a helyénvaló. Mindenesetre az 1973-as kiadású Új filmlexikon, amely általában nem közli a nevek kiejtését, jónak látta kivételt tenni, s az említett Rosanna Schiaffino neve után megadni a helyes ejtést. Még egyetlen szóról egy mondat, s ez a szó a zenei műszó, a *scherzo*. Ma már, amikor széles körű a zenei műveltség, mindenki jól mondja: *szkerzó*. De fél évszázaddal ezelőtt még *sercót* is lehetett hallani, nyilvánvalóan német hatásra.

Zavart okoz az *sch* a holland-flamand szavak kiejtésében is. Amszterdam repülőtérének *Schiphol* a neve. Még igazán művelt riporterek és hírközlők is tanácsstalanok, mert hol *siphol*-t, hol *sifol*-t hallhatunk a helyes *szhiphol* helyett. Ugyanígy Hága tengerparti részét, ahol sokféle versenyt rendeznek, *Scheveningen*-t sem jól, tehát *szhév(e)ning(e)n*-nek ejtik, hanem sokféleképpen, de nem így. Pedig az Idegen nevek kiejtési szótára kiválóan eligazít, minthogy minden nyelven nem tudhat az ember. De ezt a kézikönyvet használni tudná – csak igényesnek kell lenni, s megkövetelni a használatát.

E kis cikkben csak néhány kiragadott példán ábrázoltam zavarainkat és nehézségeinket, ha *sch*-val találkozunk. Belelapolva szótárainkba, tucat-, sőt százsámra találunk hasonlóképpen gondot okozó szavakat. Hadd reméljem, hogy a fentiek legalább némileg segítenek eligazodni e tárgy körben – ha másképp nem, abban, hogy milyen megbízható művek fellapozásával tisztázhatjuk a kiejtést.

Szántó Jenő

Ami a szavak mögött van

Csupán félig-meddig nyelvi jelenségek azok, amelyek a következő két példában mutatkoznak.

Nyelvi forma szerint minden rendben van ezzel a mondattal, melyet egyik nagyvárosunk napilapjában lehetett olvasni egy bűnügyről: „A rablók nem sokat időztek a hátrahagyott áldozatokkal, helyette inkább *ámokot futottak* Szeged utcáin (...)”. Ami az átlagos műveltségű olvasónak furcsa lehet: nyelvünkben nem szokás *ámokot futni*, csak *ámokfutó* (és *ámokfutás*) szavunk van. Szótárainkban meg is található az *ámokfutó*-t efféle értelmezéssel: 'örjögve rohanó, eszeveszetten száguldó és az útjába kerülőket meggyilkoló személy'. A szavaink eredetével foglalkozó szótár, a magyar nyelv történeti-etimológiai szótára arról is ad eligazítást, hogy az *ámok* maláj szó, és 'dühöngő; düh' jelentésű. A magyar *ámokfutó* német nyelvi mintára keletkezett: *Amokläufer*. A kifejezés az angolban is megvan (*amok runner*), más európai nyelvekben szintén. A tükörfordítással létrejött magyar szónak az első előfordulása 1925-ből ismeretes egy Stefan Zweigmű fordításából. Jól lehet a Zweig-regény *Ámok* címmel jelent meg Kállay Miklós fordításában, az *ámok* önállóan nem nagyon fordul elő nyelvhasználatunkban. Aki nem ismeri az *ámokfutó* pontos jelentését, az ezt a szót felépítése miatt szinte önkéntelenül elhelyezi az általa ismert hasonló szerkezetű magyar szavak körébe, mondjuk a *favágó*, a *kenyér sütő* és a *versenyfutó* csoportjába. S mivel ezeknek rendre megfelel a *fát vágó*, a *kenyeret sütő* és a *versenyt futó* szerkezetek jelentése, máris megvan az *ámokot fut* kifejezésnek a mintája. Aki ismeri az *ámokfutó* pontos jelentését, az ezt a felbontást nemigen teszi meg, ám valamilyen cél érdekében éppenséggel alkalmazhatja az illetén szerkesztményt. Fentebbi idézetünkben alighanem erről van szó, hiszen a rablók nem időztek áldozataikkal, hanem *ámokot futottak*, vagyis némi akasztófahumor érezhető a fogalmazványban. A rablók persze

nem szoktak *időzni valahol* és *valakivel*, ez a fajta kifejezés az irodalmi nyelvben (értelmező szótáraink szerint) eléggé ritka. S ha fölhasználásában a stílust színesítő szándék munkált, hasznos lett volna erre figyelmeztető írásjelet használni, s ugyanezt lehetett volna tenni a másik esetben is, talán ekképpen: „A rablók nem sokat »időztek« áldozataikkal, inkább »ámokot futottak«...”

A másik példaszöveg sem nagyon kifogásolható nyelvi alakításában: „Ha egy kalotaszegi varrottast »írásos«-nak hívnak, és azt mondja rá az egyszerű parasztasszony, hogy azért ez a neve,

mert »virágnyelven írták«, akkor csak egy hegeliánus gondolkodásra nevelt ember vélheti azt, hogy ez primitív. Ez a világszemlélet nem primitív, hanem más (...)” Nos: a néprajzban valamennyire járatos olvasó tudhatja, hogy az írás után varrott kalotaszegi hímezéstől származik az *írásos* ('írásos öltésű') elnevezés. Koromlábé mártott lúdtollal vagy hegyes pálcikával előrajzolták a mintákat, s ezután következett a hímezés. A nyelvtörténet vizsgálataiból azt is tudhatjuk, hogy *ír* szavunk csuvasos török származású, s hogy régen 'vonulat húz, fest' jelentése volt. Úgy látszik, az iménti parasztasszony az 'írott szöveg' jelentést kapcsolja az *írásos* szóhoz, példának szerzője viszont homályban hagyta, miért más ez a társítás, szemlélet. S az sem derül ki, tudja-e a szerző az elmondottakat a varrottas nevééről, készítésének módjáról. Gyanítható: nem egészen járatos a dologban. Vagy nagyon is az, hiszen rábízta az olvasóra a megfejtést. Ami ez esetben nem a legszerencsésebb, hiszen sajtóírásos ismeretek meglétét nem nagyon lehet a szélesebb olvasókörzéség részéről feltételezni.

Mindkét példa arra int, fogalmazzunk úgy, hogy a közlemény meg-

értéséhez valamilyen módon szükséges előismereteket megadjuk. Ehhez az kell, hogy ne csak a szavakat ismerjük, hanem azt is, ami a szavak mögött van.

Büky László

Védjük a magyar tenisznyelvet!

Mióta az Eurosport magyar kommentálással is vehető, számomra élvezetesebbek lettek az adásai. Ám olykor töprengésre is késztetnek a kommentátorok azzal, hogy meg-megosztják velünk szakmai gondolataikat. Nevezetesen a tenisszel, illetve a sportág nyelvvel kapcsolatos megjegyzéseikre gondolok.

Márciusban akadt egy olyan hét, amikor jóformán minden napon volt magyarul kommentált teniszverseny. Ezen a héten két napon is szóba hozta a szimpatikus kommentátor, hogy a *tie-break* (ejtsd: tájbrék) szakkifejezést nem lehet magyarra fordítani. „Döntetlen-törő lenne a szó szerinti fordítása – mondta, s másnap hozzátette: – De ez olyan hülyén hangzik.” Azért maradt meg ennyire erősen ez az eset az emlékezetemben, mert ugyanazon a héten egy másik kommentátorunk is morfondírozott a *tie-break*-kel kapcsolatban, s megállapította, hogy a lefordíthatatlansága miatt valószínűleg *tájbrék*-ként fog megmaradni nyelvünkben ez a sportkifejezés. Pedig tévednek mind a ketten! Az Ország-féle angol-magyar szótárban ott áll, hogy sportszóként *rövidített játék*, illetve *rövidítés* az angol szókapcsolat magyarul. S ez nem is új fölfedezés, hiszen annak idején – még sportriporter korában – Vitray Tamás mindig a magyar változatot használta közvetítései során. A Nemzeti Sport is gyakran írja le őket – jó lenne, ha ezentúl egyetlen riporterünk se „tájbrékolna”.

A tenisz nyelve egyébként teljesen megmagyarosodott, s ez örvendetes. Még örvendetesebb lenne, ha a sportújságírók következetesen a magyar szakszavakat használnák. Nem kell a *játék*-ot *gémnek* (*game*) írni, mondani; a szett magyarul *játszma*, a meccs pedig *mérkőzés*. Nem kell szettlabdáról, meccslabdáról beszélni, hanem *játszma*-, illetve *mérkőzéslabdát* emlegessünk! Egyedül a *break-point*-nak nincs magyar megfelelője – máris ajánlok egy szót rá: *nyerőlabda*. Nem kell a *return* (ejtsd: ritöm) kifejezés, a félig magyarrá tett *ritömözik* sem; erre is van magyar szó: *letámadás*, illetve *letámad*. Nem tetszetős ez a félig angol, félig magyar ige: *breakel* (brékel), mert helyette – amint a Nemzeti Sport szívélyes szakírójától megtudtam – azt lehet írni, mondani: *elveszi az ellenfele adogatását*. Nem a szerváját, – az adogatását!

A teniszezők világában nyilvánvalóan élnek s talán még sokáig élni fognak az angolos alakok szakmai zsargonként. De nyelvünk védelme érdekében az lenne kívánatos, hogy se a rádió, se a tévé bemondói, se a lapírók ne használják őket. Mert ha nem ezt az utat járja sportújságírásunk, előbb-utóbb visszaszívárognak a sajtóba az idegen zsargonszavak – és a magyar megfelelőik fognak feledésbe merülni.

F. Kovács Ferenc

Magyartanárnak lenni: életajándék

Hérics Lajosnéval, az Arany Érdemkereszt kitüntetettjével
beszélget Maróti István

Vannak országos események, rendezvények, amelyek óhatatlanul összeforrnak azokkal, akik megálmodói, szervezői, kivitelezői. Immár évről évre a győri Kazinczy-verseny elképzelhetetlen volt Z. Szabó László tanár úr nélkül, majd váratlan elvesztése után örökébe lépett Hérics Lajosné, a város gimnáziumának igazgatóasszonya. 1995 áprilisában Göncz Árpád köztársasági elnök a harmincadik Kazinczy-verseny megnyitóünnepségén a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjét adta át a Kazinczy-díjas tanárnak. Most Sátoraljaújhelyen, az Édes anyanyelvünk nyelvhasználati verseny szünetében szólítottuk meg.

– Ez a kitüntetés nemcsak egy tanári pálya megbecsülése volt...

– Valóban, nemcsak a tanár és nemcsak egy tanár

munkájának az elismerése, hanem sok száz magyartanárré, aki hivatásának érzi az anyanyelvi nevelést. Ez az elismerés kitüntetése volt a győri Kazinczy Gimnázium hajdani és mindenkori nevelőtestületének. Csak a meghatározó, a Péchy Blanka-alapítványra reagáló, kezdeményező Z. Szabó Lászlót említem meg, akivel haláláig évtizedeken át a gimnázium nevelési igazgatóhelyetteseként dolgoztam együtt. Ez a verseny nem azért él, mert néhány megszállott élte.

És ha gimnáziumunk legkülönfélébb szakos tanárai nem tartották volna fontos, olykor szinte személyes ügyüknek a döntők előkészítését és megrendezését, a győri döntők talán már feledésbe is merültek volna. Az ötletgazdag, kezdeményező embernek a legnagyobb felelőssége az, hogy jó vagy helyesnek vélt elgondolásai megvalósítása érdekében képes-e maga is kitarótan dolgozni, van-e ereje, képes-e másokat bevonni, tud-e közös munkában a sok egyikeként részt venni. Egyébként ezt tartom a valódi tanári magatartás alapjának is.

– Mennyiben járult hozzá ehhez a gondolkodásmóddhoz a családi neveltetés?

– Voltak véletlenszerű és szükségszerű motívumok; visszatekintve úgy látom, mind egy irányba hatott. Apám egy kis jászági falu – Jászdózsá – tanítója, igazgatója és kulturális mindenese volt. Az első ösztönzést tőle kaptam. Nem szavakban – amit mondott, az inkább eltávolító lehetett volna –, hanem a példájával. Mindenüvé magával vitt, feltétel nélkül csodáltam.

– Hova járt középiskolába?

– A jászapáti Mészáros Lőrinc Gimnáziumba, ahol Imre Lajos magyarórái meghatározó élményt jelentettek. Ő volt az, aki Petőfi-kutatással is foglalkozott, Diene mellett. Nemcsak a felkészültségét, hanem az emberségét, az őszinteségét, a tartását is csodáltam.

– Azután következtek az egyetemi évek. Tanárai közül kikre emlékszik?

– Többekre. Szerettem Bóka László előadásait és főként irodalmi szövegértelmezésre alapozó vizsgáztatási módszerét. Sötér Istvánnál szeminarista voltam, hozzá írtam a szakdolgozatom Madáchról. Szathmári István volt éveken át a nyelvészeti szemináriumvezetőm, főként a stilisztikával foglalkoztam szívesen. A legemlékezetesebb órákat Radnai Béla fejlődéslelektannal foglalkozó előadásai jelentették számomra. 1962-ben végeztem, és Győrbe jelentkeztem, ahol a férjem élt és dolgozott. Ekkor, az iskolát nem ismerve, minden helyismeret nélkül kerültem a Kazinczy Ferenc Gimnáziumba.

– Amely valójában első és egyetlen munkahelye volt. 33 évi szolgálat után mire emlékszik vissza legszívesebben?

– Gyorsan megtaláltam a helyem. A névadóhoz fűződő hagyományok és a szép magyar beszéd versenyei mellett az irodalmi színpad, a kórus, a néptánc, a filmklub, az iskolai klubmozgalom, a keszthelyi Helikon-ünnepségek, önképzőköri foglalkozások, Kisfaludy-napok...

– Ennyi tapasztalat birtokában mit jelent a tanári dobogó: hivatást, küldetést, szolgálatot vagy mindezt együtt?

– Magyartanárnak lenni: életajándék! Olvasni és beszélni, beszélgetni életéről, irodalomról, segítségével megérteni másokat és önmagunkat. Sok ezer irodalmi mű, ugyanennyi élethelyzet, érzelmi állapot, intellektuális kaland, bensőséges kapcsolat, fantasztikus élmény, fájdalom

és gyönyörűség. Valamennyi élni tanít és élni segít. És minden az anyanyelv zenéjével és képgazdagságával! Szóval: magyartanárnak lenni együttélés a naponta megismétlődő csodával.

Ellentmondásnak tűnhet, de az antikvitás és a XX. század áll hozzám a legközelebb. Egyrészt szeretem Villont és Apollinaire-t, Shakespeare-t és az Arany János-i nyelvet. A magyar lírikusok közül fiatal koromban Ady volt a nagy vonzalmam, évtizedek óta József Attila. Ha egyetlen könyvet vihetnék magammal egy lakatlan szigetre, úgy gondolom, Madách Tragédiáját választanám, de nagyon fájna, ha Vergiliust, Goethét, Thomas Mann Varázshegyét vagy Tennessee Williamst itt kellene hagynom.

– Manapság sokszor beszélünk arról, hogy nincs igazán igény az értékes irodalom iránt. Diákjainak mit ajánl, hogy a könyv valóban örömet szerezzen?

– Nem életkor, hanem egyéniség, érdeklődés, gondolkodás- és látásmód kérdése. Van, aki a képet „látja”, és Nagy László Himnusz minden időben című verséről órákon át beszélgethetünk. Van, akít a verszene, a ritmus gyönyörködtet, van, aki csak tárgyyszerű elbeszélést vagy leírást tud elképzelni, és van olyan gyerek, akinek ésszerű fogódzók kellene, mert a logikai rendszerű képessége a fejlettebb. A keresés, a felfedezés kíváncsisága és öröme a legtartósabb élményforrás. Minden műalkotás újra meg újra kínálja a lehetőségeket. A magyartanítás – talán a tanítás – végső célja az, hogy a már tudotthoz mindig találjunk valami új tudást.

– Ha azt mondom, édes anyanyelvünk, mi jut eszébe?

– Csodás versképek. Az, hogy gyönyörű, az, hogy szeretném minél tökéletesebben birtokolni. Eszembe jut a Toldi szinonimatára, az édesanyám..., anya és gyermek és egy tágabb közösség bensőséges, sokrétű kapcsolata, amely az őszinte beszéd nélkül elképzelhetetlen. Aki a tanári hivatást választotta, annak sokat kell tanulnia, de a tudomány ismereténél is fontosabb az emberség, a kapcsolatteremtő készség, az édes anyanyelvünk becsülete, ápolása, szeretete, tisztelete.

A római ezres + százaz = MC. Azaz: 1100. Millicentenarium. Nem tökéletes mozaikszóként a tévé képernyőjén: MC – Magyarok Cselekedetei. Filmétűdök.

Lovastúra. Honfoglalás-tábor. Honfoglalás-konferencia több helyen. Hungarológiai, finnugor, szittya kongresszus. Magyarok Világkongresszusa. Tudóstalálkozó. Emlékavatás. Hét vezér. Turulmadár. Csodaszarvas. Emlékpark. A Magyarok Háza. Kopjafák. Királyi-kastély-avatás. Ökumenikus istentisztelet. Nemzetiségek fesztiválja. Népiünnepély.

És természetesen: Ópusztaszer, Székesfehérvár, Esztergom, Pest-Buda és Vercekei-hágó.

Van, ahol harcsány, akad, ahol felemelő ünnep. Nem is messze, a határokon kívül: csendes, belső emlékezés. Mert tiltják. Kiáltás nyelvtörvény után. Kiáltvány a magyar nyelv védelmében. Nyelvstratégiaért való jámbor szándék...

Régi és új könyvek a honfoglalásról. Sokféle elnevezés: *honalapítás, honszerzés, visszatérés, visszafoglalás*. És természetesen: *kettős honfoglalás*. Általában nem vita: inkább elfogadás. Vagy hallgatás. Ki-ki elmondja, amit szeretne.

Hivatalosság és alternatívitás. Régi és új elméletek a honfoglalásról. Hunok, avarok, magyarok – *hun-garusok*. Rovásírás. Bronzkori magyar írásbeliség. Finnugor nyelvelmélet – török, japán, ujjur, sumér, egyiptomi stb. elméletek. Ósnelv.

Szoboravatóra szóló meghívó: „utána ökumenikus istentisztelet”. A honfoglalás emléknapi hivatalos meghívón: „a programok magyar nyelven zajlanak”. Utazás a milenniumi földalatti vasúton: „Ön egy jelentős nemzeti értékünkön utazik”.

MC

Volt pillanat, amelyben biztosan benne volt az örökkévalóság. Egy szóban, mondatban, gesztusban, dallamban. A régészt figyelve. A Himnuszt énekelve. A Hazám, hazám... áriát hallgatva. A rádióban, amikor megszólalt az István, a király. Vagy amikor Latinovits mondta A walesi bárdokat. Belepillantva a Julianus barát című filmbe. A gyerekek arcában: amint a tűzijátékot nézték.

A közvélemény-kutatók szerint a megkérdezettek több mint 70%-a fontosnak tartja a millicentenáriumi megemlékezéseket.

Bégé

Együttválasztó (!) kötőszók

Már az általános iskolában (megtanulhattuk: a szavak, szerkezetek, tagmondatok közti választhatóság kötőszava(i)ként a *vagy* és az *akár* jöhet számításba. Páros kötőszóként következetesen a *vagy*..., *vagy*, illetve az *akár*..., *akár* használható: egyikük az egyik, másikuk egy másik tagmondat (vagy -szerkezet) élén. Manapság furcsa párosításokkal is találkozunk. (Itt most nem is említjük, hogy a kirekesztő és a megengedő választó viszony párosát se mindig helyesen választják meg...)

„Döntenünk kell! *Akár* úgy, hogy a szenvedésben Isten gondviselő kezét látjuk, *vagy* hogy Isten ellen lázadunk a szenvedés idején” – olvasom egy nemrég megjelent vallási könyvben. Két lehetőség közül kell választani: az alternatíva, a választás Isten mellett, netán ellen dől(het) el. Egy darab *akár* és egy darab *vagy* van e közlésben. A ponthoz érve hiányérzetünk támad, és joggal: hová lett a másik *akár*? Vagy ha akarom: a másik *vagy*? Pontosan erről van szó! Az *akár* és a *vagy* nem alkothatnak egymással párost! Ellenben ha a „Döntenünk kell!” utáni *akár* helyébe *vagy*-ot frunk, mindjárt értelmes, hibátlan lesz. Bár enyhe jelentéskülönbség

adódhat, de lehet szó arról is, hogy a vessző utáni *vagy* helyett *akár* pedig úgy, *hogy*-gyal folytatódik a közlés.

Egy másik vallási kiadvány hátoldaláról idézek: „Az olvasó, *akár* teológus *vagy* világi keresztény, idős *vagy* fiatal, szentségtanként s lelki olvasmányként egyaránt kiváló, használható könyvet vehet kézbe.” Több választás is fönáll(hat) itt. A két *vagy* itt most nem alkot párost! Az *akár* és az őt követő *vagy* különösen nem! Nos, itt mindössze arról van szó, hogy hiányzik a másik *akár*! Tegyük ki: „...AKÁR teológus *vagy* világi keresztény, AKÁR idős *vagy* fiatal stb.” A nagybetűs kiemeléssel pedig még arra a rangsorra is utalnék, amelyre a nyelvitanok különösebben nem is hívják fel figyelmünket. Vagyis: ha a választandó nagyobb egységeknek legalább az egyikén belül ugyancsak fönáll a választás ténye, akkor a nagyobbakat *akár*-ral, a belső kisebbeket *vagy*-gyal kössük. Sőt akár el is tüntethetjük az *akár*-t, legyen bár-t írva helyette. Mert alighanem ezzel keverte a „fülszöveg” megfogalmazója!

Holczer József

KÖNYVEKRŐL ➔

BESZÉLNI KELL!

Cskszereván Magyar Nyelvi Napokat rendeztek április második hetében, és a résztvevők, közreműködők tetszetős külsejű könyvet is kaptak ajándékul. A címe bevezetés: „*Nyelvhelyességi segédkönyv kis- és nagydiákoknak, de nem csak nekik*”. A bevezetőt Péntek János kolozsvári egyetemi tanár írta, s benne felhívja a figyelmet a Kovácsné József Magda által szerkesztett könyv szükségességére: „A helyzetünk, hogy a nyelvterület foszló széléin élünk, napi gondunkká teszi az anyanyelvűséget, az anyanyelv méltánytalan jogi helyzetét, a nyelvhasználat korlátozását.” Ha csak erről lenne szó a könyvben, akkor az Erdélyben élő magyarság ügye is lehetne. De szó van természetesen másról is: „... nyelvi egészségünkkel ugyancsak bajok vannak... kapkodó, tétovázó, zavart lett nyelvünk dallama; bizonytalan, gyakran idegen mintát követ a szórend és a hangsúly; ... különösen a hosszú hangzókat alig érzékeljük a hanyag ejtésben; hígul, lazul nyelvünk okkal magasztalt tömörsége; ... Hogy mindez ne így legyen, arról mi is tehetünk, mi tehetünk elsősorban.” (5. old.)

Az idézettekén kívül maga Péntek János is ajánl megoldásokat, javítási módokat az egyre szaporodó nem szerencsés nyelvi jelenségek korrigálására. A számos anyaországi és erdélyi szerző mellett megjelennek külföldiek is (például Rotterdami Erasmus, Elliot Aronson, D. Carnegie). A nyelvűvelők és anyanyelv-ápoló szakemberek mellett költők, írók (Kosztolányi Dezső, Sütő András, Weöres Sándor), továbbá kommunikációelmélettel foglalkozó szakemberek írásai is olvashatók.

A kötet lényeges vonása, hogy számos korszak alkotóit szóltaltatja meg, s ennek következtében az anyanyelv ápolásának mintegy történeti összefoglalását is nyújtja. Ugyancsak alapvetően fontos jegye, hogy a már említett szerzőgárda csaknem a teljes magyar nyelvterület jellemzőit vizsgálja, diagnosztizálja, majd megoldásokat ajánl a felvetett nehézségek, hibák kijavítására. Ennek következtében a manapság beszélte magyar nyelv vizsgálatahoz, a hibákkal való szembesüléshez, valamint nyelvünk használatának tudatosításához nyújt segítséget az anyaországiaknak és a kisebbségben élőknek egyaránt. Mód nyílik e könyv olvasása során arra, hogy nyelvünk és nyelvhasználatunk egységét értelmezhesse mindenki, aki akár tanulóként, akár mindennapi élet valamely posztján magyarul gondolkodik, vélekedik a világ és a társadalom általa felfogható részletéről, szeletéről. (Beszélni kell! Nyelvhelyességi segédkönyv. Válogatta és szerkesztette: Kovácsné József Magda. Dácia Könyvkiadó. Kolozsvár, 1996. 212 old.)

Farkas Ferenc

Nyelvművelésünk kis tükre

Nyelvművelő kézisztár. Auktor Könyvkiadó, Bp. 1996.

Megszületett a Nyelvművelő kézikönyv kistestvére, egy kötetben, 645 oldalon, míg amaz két kötetben jelent meg, 1300–1300 oldalon. A kézisztár szerzői az MTA Nyelvtudományi Intézetének mai és korábbi munkatársai: **Bíró Ágnes, Felde Györgyi, Grétsy László, Heltainé Nagy Erzsébet, Kemény Gábor, Kovalovszky Miklós, Seregy Lajos, Szűts László, T. Urbán Ilona, Török Gábor**; a két szerkesztő: **Grétsy László és Kemény Gábor**.

A súlyos kézikönyvhöz képest a kézisztár kényelmesen kézbe fogható és tartható; szócikkeinek száma megközelíti a nagyét; szemmel jól áttekinthetők, figyelemmel könnyen követhetők és megtarthatók. A „kis tükrök” emlék egykori gimnáziumi éveinkből: a század első felében A magyar irodalom kis tükre c. kitűnő tankönyv segítségével ismertük meg irodalmunk nagyjait és alkotásait. Itt kétfelé is kívánok vele utalni: egyrészt a szócikkek klasszikus tömörségére, másrészt mai nyelvállapotunk, nyelvhasználatunk, illetve nyelvművelésünk tükrözésére, a kézisztár maiságára, korszerűségére.

Miben láthatjuk a kézisztár maiságát? – Kezdem forgatni, s aztán egyszer csak azon kapom magam, hogy olvasom, figyelem, hasonlítgatom a kézikönyvvel, és egyre jobban élvezem ezt a tanulmányozást. Soha nem tudtam elképzelni, hogy élvezetes lehet egy szótár vagy lexikon olvasgatása. Most megtapasztaltam! A nyelvvel foglalkozó szakember már egy-egy szótári szót vagy efféle szócikket látva is örömmel ismeri fel a friss, mai jelenséget, de aztán a kézikönyvvel való összehasonlítás megerősíti abban, hogy valóban új szóra, nyelvtani, alaktani formára, kiejtésre, helyesírási változatra bukkan; ilyenekre: (a köznyelvből) *megméretés, rendszerváltás és -változás, Formula-1 – Formula-1, totálkárós, felvállal, beindít, ombudsman, média, printer – nyomtató*; (a társalgási stílusból) *fantasztikus, per pillanat, összejön – nem jött össze* (sikertől – nem sikerült), *kecsöp – kecsap*; (ismét a köznyelvből) *a könyv, amely vagy ami, értésére ad valakinek, kitüntetésben részesít valakit* stb. A használatukra utaló állásfoglalással csaknem mindig egyet lehet érteni: a *szók – szavak* valóban egyenértékűek; a *reprint* más, mint a *faksimile* vagy a *hasonmás*; a *média* mellett kerülendő a *médiák*, s mindkettő helyett szerencsésebb volna a *sajtó*; az *időben – idejében* egyaránt, szinonimaként használható; – de pl. a *fájnak a lábaim* alakot már elfogadnám a köznyelvben is; a feltételes módot más szavaira történő hivatkozás-

ban nem kifogásolnám (pl. *Arról tudósít, hogy elfogadták volna...* – ha azt kívánom kifejezni, hogy fenntartásaim vannak a hírrrel kapcsolatban); a *Worcester szász* [vuszter] ejtését nem erőltetném, a [vorcester] ejtés ugyanúgy elterjedt (már akiknél), mint a *Lewis* márkanév [lévisz] ejtése a [livájsz] helyett. (Ez utóbbi nem szerepel a szótárban.)

Miben áll a kézisztár korszerűsége? – Először is maiságában. De rögtön mellette, sőt előtte a nyelvi, nyelvhelyességi állásfoglalások hajlékonyságában, árnyaltságában. A *hibás, helytelen* minősítés csak nagyon ritkán, nagyon megfontoltan szerepel, s minden esetben elfogadható: pl. *a cég, aki; én fáznák; nem-e jött meg?* A kategórikus *igen – nem, helyes – helytelen* ítélezés helyett túlnyomó többségben árnyalt állásfoglalással találkozunk. Pl.: ez a szó, szerkezet a művelt köznyelvben kerülendő; vagy: bizalmas-családiás árnyalatú; vulgáris vagy durva; kiveszőben van; helyette más, jobbat, pontosabbat, magyarázóbbat ajánlanak a szerzők.

A nyelv mozgásának, a nyelvhasználat árnyalatainak ismeretében a szótár készítői messzemenően figyelemmel vannak a legfrissebb változásokra, elmozdulásokra. Ez nemcsak abban nyilvánul meg, hogy szembeszállnak a nyelvi, nyelvművelő babonákkal (pl. hogy a *való* használata idegen a jelzői határozós szerkezetekben; köztöszóval nem kezdünk mondatot; a mellérendelő mondat magyarosabb, mint az alárendelő, egy fogalom egy szó a helyesírás szempontjából), hanem abban is, hogy feloldanak elavult vagy elavulófélben lévő hibáztatásokat (pl. az *ikes* ígék *ikes* ragozásában; az *amely, ami* használata-

tában; bizonyos analitikus [felbontott] formák használatában, mint *forró fürdői vesz, zavarba hoz*). Magam bizonyos esetekben tovább is mennék a feloldásban (l. fentebb), de nagyon is megértem és tiszteltem a szerzők és a szerkesztők józan visszafogottságát; úgy vannak, úgy lehetnek a mértéktartással, mint a KRESZ készítői: ha óvni akarnak a települések belső részén szinte állandó 60, 70 km-es rohanástól, 50 vagy akár 30 km-ben rögzítik a megengedhető maximális sebességet.

A nyelvtudomány, a nyelvművelés legfrissebb eredményeinek, megállapításainak tükröződését látjuk az elméleti szócikkekben, ezek közt is a nyelvi rétegekről, a normáról, a pragmatika részleteiről szólóknak. A nyelvhasználat megítélésében, az orientálásban nagyon fontos, hogy világosan lássuk, ismerjük a nyelvi és stílusrétegeket, ezek helyzetét, szerepét, egymáshoz való viszonyát, mert akkor tudunk biztonságosan mérlegelni a szóválasztásban, mondataink és a szöveg szerkesztésében; ezek ismeretében remélhetjük, hogy nemcsak nyelvtani tekintetben lesz kifogástalan, kellően árnyalt a megszólalásunk, hanem a stílus, a stílári helyesség szempontjából is. A pragmatikai oldal figyelembevétele a szempontok gazdagodásával is járt, de szükséges is volt, hogy itt is elhangozzon a figyelmeztetés a hadarás, az éneklés, a veszedelmesen terjedő durvaság ellen.

Velencei metszett tükröt ajánlhatok jó szívvel a kézisztár minden forgatójának, nyelvünk barátainak, mindazoknak, akiknek fontos nyelvünk helyes, szabatos és szép használata.

Bencédy József

Legyen biztos helyesírásunk!

A Helyesírási tréningek után ez a második tankönyve Vörös Ferencnek. Példáit a mindennapi életből veszi, ezek próbára teszik még a legbiztosabb tudású szakembert is. De – minő újdonság – a kötetben megoldási kulcs is van. Újszerű az írásjelekkel foglalkozó fejezet, amely külön teret szentel például a mondat végi írásjelek nehezen eldönthető eseteinek. Megéri a „kalandozás” az írásjelek házatáján! A szerző foglalkozik az értelemtükröző írás minden változatával (kis- és nagybetű, magánhangzók és más-salhangzók időtartama, paronimák, az egybe- és különírás szabályai, a mozgószabályok). Egyes feladatok-

ban mondatba helyezett szavakkal találkozunk, majd ennek fordítottjaként a megadott szópárokat kell mondatba helyezni. Vigyázat! Lehet, hogy csak az egyik szó helyes. Csapdák lehetségesek.

Vörös Ferenc minden érettségizőnek, felvételizőnek, főiskolásnak, egyetemistának, továbbá a számítógépes szövegszerkesztéssel, lap- és könyvkiadással foglalkozóknak, de még a titkárnőknek is ajánlja könyvét. Ez utóbbiaknak különösen hasznos lehet a könyv másik újdonsága: bőséges tanácsadással szolgál a hivatali helyesírás „etikájához”. (Nemzeti Tankönyvkiadó)

Pálur Endréné

A régi Budapest a fattyúnyelvben Zolnai Vilmos és Gedényi Mihály posztumusz könyvéről

A könyv, amelyre ez úton hívjuk fel az ifjúsági nyelv meg a különféle egyéb csoportnyelvek kedvelőinek, illetve kutatóinak figyelmét, nem most, hanem immár épp 40 esztendeje született meg egy pályázat nyomán, ám könyv mégis csak most, 1996-ban lett belőle, amikor is a Fekete Sas Kiadó Fazakas István és Kis Tamás gondos szerkesztésében közreadta ezt az érdekes munkát.

Mielőtt a mű tartalmáról és felépítéséről szólnánk, a címéről kell valamit mondanunk: *A régi Budapest a fattyúnyelvben*. Talán még a szakemberek sem mind tudják, hogy a *fattyúnyelv* elnevezést maguk a szerzők alkották, s hogy ez a szó szándékaik szerint nem a *tolvajnyelv*-nek a megfelelője, hanem tágabb értelmű annál: az alvilág nyelvén kívül magában foglalja „a társadalom valamennyi rétegének, így a diákságnak, a kórházak ápolóinak és ápolójainak, a kaszárnyák népének, a családnak, a gyermekeknek, dajkáknak a nyelvét” is csakúgy, mint a játékos szóalkotásokat, a kártyások szókinését, a sportolók kiszólásait, az artisták, művészek egymás közti beszédét, tehát voltaképpen az összes csoportnyelvet. Magyarán: a könyv arról szól, hogy ezekben az említett, sajátos tematikájú és hangulatú nyelvi rétegekben hogyan él, hogyan hagyja ott a lenyomatát az ország fővárosa, Budapest.

A könyv tematikája logikus és áttekinthető. A műnek tizenegy fejezete van, mégpedig a következők:

1. Budapestnek és különféle területrészeinek elnevezései, mint pl. *Csikágó* (a VI. kerület külső része), *Lizsé* (= Városliget, tréfás, franciás ejtéssel).

2. Épületek, emlékművek, szobrok, hidak neve, pl. *Gólyavár* (emeletes épület a Bölcsészkar egykori helyén, a Múzeum körül 6–8. alatt, az 'elsőéves egyetemi hallgató' jelentésű *gólya* szóból), *Muzi* (= Magyar Nemzeti Múzeum).

3. Szórakozó- és étkezőhelynevek, mint *apák boltja* (= italbolt), *Vampi* (a volt városligeti Vampetics vendéglő becézett alakja).

4. Egészségügyi intézmények – és kapcsolt részek – nevei, pl. *Csaszai* (a budai Császár fürdő sportuszodája), *kakmadám* (nyilvános illemhely felügyelője).

5. A budapesti közlekedés szavai, kifejezései, pl. *cingaj* (villamos), *zotyóbusz* (autóbusz).

6. A rendőrséggel, bírósággal, börtönnel kapcsolatos kifejezések, mint *búvár* (= vízirendőr), *meseautó* (= rabszállító rendőrségi gépkocsi).

7. Budapesti emberek és foglalkozások, pl. *citrompofozó* (= utcaseprő), *sarkangyal* (= utcasarkon álldogáló utcai nő).

8. Ismert személyek gúnyneve, mint *Lopkovic* (= Zerkovitz Béla zeneszerző), *Zsazsa* (Fedák Sári).

9. Lapok, szervezetek, intézmények, pl. *Pfajság* (Az Újság című napilap tréfás neve), *zaci* (= zálogház).

10. „Visszanevek”, azaz eredeti közegükből kiszakított budapesti személy- vagy helynevek, pl. *rottenbiller* (= hosszas kevérs kártyában, Rottenbiller Lipót budapesti polgármesterről, aki kártyakeverés közben halt meg).

11. Budapesti szólások, pl. *Jó reggelt, itt a tej!* (köszönés ébresztésként), *pénztáros az ingyen uszodában* (= nincs állása, foglalkozása).

A két szerző, a magyar szlengkutatás két jeles munkása közül ma már egyik sem él. Őszintén sajnáljuk, hogy nem érthették meg csaknem négy évtizeden át kéziratként lappangó, tanulságos művük megjelenését.

G. L.

HOGYAN ÍRJAM?

Így töpreng tollát rágva egy gondterhelt diáklány Antalné Szabó Ágnes frissen megjelent helyesírási gyakorlókönyvének borítóján. Gyakori dilemmája ez még a középiskolás korosztálynak is, ezért kifejezetten nekik készült ez a kiadvány.

A tizenévesek kedélyét sokféle elvárás felhői be, többek között az is, hogy biztos helyesírási készséggel rendelkezzenek. A gyakorló pedagógus – ilyen a tankönyv szerzője is – viszont nagyon jól tudja, hogy nem elég időnként egy-egy tollbomlással rájjeszteni a középiskolásokra, s a nagydolgozatokra ráírt nyelvi osztályzattal „megoldani” a nyelvtananyag kérdését. Ahogyan a tankönyvhöz készült módszertani útmutatójában hangsúlyozza a szerző (Módszertani Lapok, Magyar, 2. évf. 4. sz.): „... feltétlenül hasznos, ha a mozaikszemléletű, grammatikakísérő általános iskolai helyesírást tanítás a középiskolai évek alatt egy rendszeres szemléletű, egytömbös tanítási szakasz is követi.” De elképzelhető ez a stúdium hosszabb távra tervezett, tanmenetre épülő tananyagbeosztással is; ehhez mintát is ad a Magyar című módszertani lap fent említett számában.

Tény az, hogy egyáltalán nem javul az érettségi dolgozatok nyelvi színvonala – az okok vizsgálata messzire vezetne, itt és most nem lehet célunk –, szükség van tehát olyan kiadványokra, amelyek a helyesírási szabályzatot „fogyasztatóbbá”, „emészhetőbbé” teszik, s a diákok helyesírási kultúráját magasabb szintre emelik. Évek óta egyre-másra jelennek meg ilyen céllal gyakorlókönyvek, segédkönyvek. Az utóbbi évek terméséből maga a szerző is tizenhat könyvcímet sorakoztat fel bibliográfiájában. Miért érezte mégis szükségét annak, hogy egy újjal gazdagítsa az amúgy is színes kínálatot? Minden bizonnyal azért, hogy ezek eredményeit felhasználva egy még teljesebb, taníthatóbb és tanulhatóbb könyvvel ajándékozhasssa meg olvasóit. Úgy érezzük, elgondolása sikerrel járt.

A segédkönyv formai megjelölése kissé megtévesztő, hiszen a címlap „gyakorlólapok”-at ígér. Az elnevezés nyilván a 135 oldalas könyv 60%-át alkotó *Helyesírási gyakorlatok*-ra vonatkozik. Ezek igen tudatosan szerkesztett, változatos módszereket és munkaformákat alkalmazó gyakorlatípusokra épülve kísérik végig nemcsak a magyar helyesírási szabályá-

it, hanem az írás és helyesírás történetét is. Az utolsó helyesírási feladatsor ismétlődő-összefoglaló jellegű, így akár témazáró nagydolgozatként is felhasználható. A *Gyakorlóisorok* című fejezet pedig egy-egy részjegyet megismerésére is szolgálhat.

A tollbomlásra szánt *gyakorlószövegek* fejezeteinek több mint fele (20-ból 12) az írás és helyesírás, valamint a könyvnyomtatás történetéről szól, jól kiegészítve a bevezető feladatsor ismeretanyagát. A többi ismeretterjesztő szöveg is frappáns, a tantárgyi koncentrációt segítő, komplex felmérésre is alkalmas nyelvi anyag.

Újdonság a könyvben a *Nehéz szavak szótára* című fejezet, amelyben a szerző összegyűjtötte a magyar nyelv és irodalom, történelem, matematika, fizika, kémia, biológia és földrajz körében leggyakrabban előforduló problémás helyesírási szavakat. A tankönyv munkálta jellege itt is megnyilvánul, hiszen helyet hagy további gyűjtőmunkának is. Az eredetileg kiemelhetőre tervezett, de nyomdatechnikai okok miatt mégis befűzött *Kulcs* segítségével ki-ki ellenőrizheti munkája eredményességét.

Dicséretes a könyv formai kivitelezése is. A jól áttekinthető, a kreatív feladatoknak is kellő helyet adó forma a tiszta, logikus gondolkodásra, rendes, rendszeres munkára sarkallja a tanulókat.

Antalné Szabó Ágnes könyvének *Bevezetőjében* jókedvet kíván a szorgalom és kintárs mellé. De nemcsak kíván, hanem ösztönöz is rá, hiszen mennyivel kellemesebb egy inycsiklandó ételsort betűrendbe állítani, mint egy telefonkönyv-szárazságú névsort! A Murphy-törvényekkel, tréfás szabálymegfogalmazásokkal, apróhirdetésekkkel, versfaragással és egyéb észtekergetéssel bibelődő diák – szinte észrevétlenül – megtanulja a helyesírást is. Egyszer kevesebbszer kell feltennie a kérdést: *Hogyan írom?*

(Antalné Szabó Ágnes: *Hogyan írom? Helyesírási gyakorlólapok középiskolásoknak*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. Antalné Szabó Ágnes: *Módszertani útmutató a Hogyan írom? Helyesírási gyakorlólapok középiskolásoknak* című tankönyvhöz. *Módszertani Lapok, Magyar, 2. évf. 4. sz. 9–16.*)

Erdélyi Erzsébet

A múlt magyar tudósai

Bárczi Géza

Szellemi múltunk kiemelkedő tudósainak bemutatása erősítheti a fiatal nemzedékekben azt a tudatot, hogy érdemes napjainkban is – a közömbösség és csüggedtség állapotában – erőt meríteni az elődök példájából. Ezt tette *Szathmári István*, a tanítvány is, amikor a Bárczi Gézáról szóló kötetben arra vállalkozott, hogy bemutatja professzorának gazdag és példamutató életpályáját. Már a kis kötet mottója is erkölcsi útmutatásul szolgálhat mindenkinek, aki elolvassa tartalmát: „... örökségül hagyom az ifjabb nemzedéknek – üzeni Bárczi Géza – azt a feladatot, hogy hűen sáfárkodjanak anyanyelvünkkel és tudományával, tanulmányozzák gondosan a nyelv múltját és jelenét...”

Személyéről a következő sokoldalú, tömör jellemzést olvashatjuk: „egyetemi tanár, Kossuth- és Állami-díjas akadémikus, a nyelvtudomány európai hírnévű művelője, anyanyelvünk szerelmese és fáradhatatlan kutatója, tanárnemzedékek nagy hatású nevelője, többünknek szeretett mestere”.

Életútjának bemutatását két okból tartja kívánatosnak a szerző: „Először is a mi korunk nagyon hamar felejt. A nagy, sokszor céltalan rohanás teszi, vagy az értékek – köztük az erkölcsiek – háttérbe szorítása? Nem tudom. A másik, talán még nyomósabb ok, hogy van mit tanulni tőle: tudományos etikát, emberséget, anyanyelvi tudatot, munkaszeretetet, és hogy van mit átvenni tőle, éppen a továbbfejlesztés céljából is: szemléletet, módszereket, átfogó és részeredményeket.”

Ennyi idézet is elég ahhoz, hogy elfogadjuk Szathmári tanár úr megállapítását, hogy az „élő” Bárczi Gézát szeretné olvasói elé varázsolni. Bizton állíthatjuk: sikerült! Aki végigolvassa a kötetet, ha nem is ismerte, eleven személyiséggel találkozhat.

Életével időrendi sorrendben haladva ismerkedhetünk meg. Az indulás éveivel: 1894–1919; a középiskolai tanárral: 1919–1941; a debreceni egyetem professzorával: 1941–1952; a pesti egyetemi tanárral: 1952–1970; és a nyugdíjas éveit is munkával töltötte emberrel: 1970–1975. Tájékoztatót kapunk még a tudományos közéletben betöltött szerepéről, nyitott emberségéről.

Bárczi Géza fzig-vérig nyelvtörténész volt, ennek az iskolának az elveit alkalmazta, ugyanakkor a szinkrón nyelvészetet is művelte; az anyanyelvet az emberi tudás tárházának tartotta, továbbá esztétikumot hordozó művészi eszköznek és a nemzeti tudat egyik letéteményesének, amelyhez érzelmi szálakkal is kötődünk.

Érdeklődéssel vizsgálta korának nyelvvállapotát, nyelvhasználatát is; elég, ha 1974-ben megjelent, *Nyelvművelésünk* című kis kötetére utalunk, amelyben a nyelvi eszményt így fogalmazza meg: „A nyelvi eszmény egy olyan magyar nyelv – mind a művészi igényű írásművekben (s elsősorban ezekben), mind pedig a nyelvhasználat minden egyéb területén, ... –, mely épen őrizi a maga hagyományos, értékes tulajdonságait, azaz a tömörséget, a képszerűséget, a finom árnyaltságot, a világos szabatoságot és a változatos hangzást, továbbá a rugalmasságot, mely magában foglalja nemcsak a különféle műfajokhoz, hanem a megváltozott igényekhez való simulást, anélkül, hogy szakítania kellene ősi jellemével.”

Vonzó személyisége valóságos iskolát teremtett maga körül, örökül hagyva bölcs tanácsait: olvasni, tanulni, írni, publikálni. (Akadémiai Kiadó, 1995.)

Zsirai Miklós

Ki volt Zsirai Miklós? Szabadunk kiemelkedő és nagy hatású magyar nyelvésze, aki az etimológia, az őstörténet, a finnugor alaktan, a tudománytörténet, a forráskiadás, valamint a tudományos ismeretterjesztés és a nyelvművelés területén egyaránt maradandót alkotott. Az ő életművéről tájékoztat az a kis kötet, amelyet *Kiss Jenő* írt. „Nemcsak kiváló tudós, hanem kitűnő és hatásos tanár, segítőkész, megnyerő ember is volt” – írja róla a szerző. Majd így folytatja: „Vonzó személyiségéről munkatársai, barátai, közvetlen tanítványai vallottak és vallanak leghitelesebben. Magam nem voltam – nem lehettem – tanítványa, sőt nem hallottam egyetlen előadását sem. Ezért – hogy közelebb hozhassam alakját az olvasóhoz – többször is idézek a kortársi véleményekből és visszaemlékezésekből. De gyakran átadom a szót neki magának is. Egyrészt, hogy biztosítsam az olvasó számára a közvetlen forrásból való merítés lehetőségét, másrészt pedig, hogy érzékeltessem Zsirai párját ritkító írásművészetét.” Ezért is olyan hiteles a kép, amit a professzorról kaphat az, aki végigolvassa a könyvet. Ehhez a kézbevételehez és végigolvasáshoz szeretnénk kedvet ébreszteni e rövid ismertetéssel mindazokban, akiket érdekli a magyar nyelvtudomány egyik jeles művelőjének életpályája, munkássága, emberi magatartása.

A soproni evangélikus líceum tanulásra serkentő, nemesítő légköréről és az önképzőkör hatásáról így emlékezik meg 1940-ben: „Akkoriban nem is gyanítottam, ma azonban világosan látom, milyen egyéniségalakító hatása volt a Magyar Társaság szellemi légkörének. Egyikünk többet, másikunk kevesebbet, de mind-egyikünk kapott valami értékes ösztönzést, nemes sugallatot, hasznos útravalót. Mindegyikünkben felébredt magyar voltunk öntudata, s mindegyikünknek meg kellett szívélnie a társas együttélés, a közös munka fegyelmező tanulságait... A Társaság ismertette, szeretette meg velem a könyvet és a tudományos munkát.” Ilyen indíttatás után kerül a Pázmány Péter Tudományegyetemre és az Eötvös Kollégiumba. Nehéz háborús évek, majd öt és fél évi szibériai hadifogság után 1921-ben szerzi meg tanári diplomáját.

Ügyszólván a kezdetektől foglalkoztatták a magyarság őstörténetének kérdései. Legfontosabb és legismertebb munkája a Finnugor rokonságunk című kötet (1937). A mű szakmai időszerűsége mellett közművelődési és nemzetnevelési célokat is szolgál napjainkig.

Anyanyelvének szeretete, az iránta való felelősségérzete indította arra, hogy a nyelvművelésben is aktív szerepet vállaljon. Vallotta, hogy „A nyelv nemcsak tudományos vizsgálato anyaga, nemcsak az irodalom fegyvere: a nyelv mindannyiunk levegője, a nyelv közkinccsünk, tehát védelme is közös kötelességünk.”

Nyelvészeti szemléletét egyetemi és Eötvös kollégiumi nyelvtudományi képzettsége, továbbá az úgynevezett budapesti iskola, valamint a kortárs finn nyelvtudomány alakította és határozta meg. A nyelvészeti realizmusnak volt meggyőződéses híve, amely mindig a nyelvi adatokból, a nyelvi tényekből indult ki, de amely az adott értelmezésben a kritikai érzéktől féken tartott fantáziát is kellő szerephez juttatta. A módszer szabadsága mellett volt, előnyben részesítette a komplex módszereket. A nyelvi elemek vizsgálatát nem öncélnak, hanem arra való lehetőségnek tekintette, hogy a nyelvet hordozó és éltető közösségre, annak múltjára, életére, műveltségére vessen fényt. A magyar nyelvtudományon túlra is tekintett. A rokon nyelvek vizsgálatával nemcsak a magyarság nyelvi gyökereihez, hanem nemzeti jellegének forrásaihoz is közelebb kívánt férközni. Ezért is időszerű munkásságát méltatni honfoglalásunk 1100. esztendejében. (Akadémiai Kiadó, 1995.)

Graf Rezső

Az Anyanyelvápolók Szövetsége és a **Nagy-családosok Országos Egyesülete** még áprilisban együttműködési megállapodást kötött egymással, s ezt a Családok Nemzetközi Napja alkalmából május 15-én tartott sajtótájékoztatójukon hírül is adták. A megállapodásban többek között ott szerepel a rendezvényeiről, kezdeményezéseikről szóló rendszeres, kölcsönös tájékoztatás, egy családos anyanyelvi vetélkedő, sőt még egy országos mesemondó verseny megrendezésének terve is.

Legutóbbi számunk egyik könyvismertetésébe („Nem véletlen, ha gyémántként ragyoghat”) a mi hibánkból egy zavaró s hál’ istennek valótlán megjegyzés került. Azt írtuk az ismertetés alá, hogy a könyv szerzője, „Rónai Béla tanár úr, a sokunk által ismert és tisztelt jeles nyelv-művelő meghalt”. Nos, tévesnek bizonyult a hír. Nem a könyv szerzője, hanem fia – szintén **Rónai Béla** és szintén jeles pedagógus, a Németh László Gimnázium tanára – hunyt el. Bár az ő halála is fájdalmas veszteség számunkra, azt mégis örömmel adjuk hírül, hogy a Fölnevelő édesanyám című nyelv-művelő kötet köztiszteltben álló tudós szerzője ma is él és alkot. Ez úton is hosszú életet kívánunk neki!

Július elején zajlott le Nyíregyházán az Anyanyelvápolók Szövetségének szervezésében, továbbá a Magyarok Világszövetségének és a megyei pedagógiai intézetnek a támogatásával a **kárpátaljai magyar szakos tanárok** négynapos anyanyelvi tábora. A táborban folyó tevékenység irányítója **Csermely Tibor**, szövetségünk elnökségének tagja volt, a foglalkozások tartói között pedig az óvén kívül több más ismert nyelvész, nyelv-művelő nevét is ott találjuk, így **Sebestyén Árpádot, Bachát Lászlót, Mező Andrást, Mizser Lajosét**.

A magyar nyelv hetét, amelynek az idei központi rendezvénysorozata Jász-Nagykun-Szolnok megyében zajlott le áprilisban, csaknem minden megyében megrendezték a TIT-szervezetek. A magyar nyelv hete mozgalom keretében, április-május folyamán több mint hatszáz előadás hangzott el anyanyelvünkről iskolákban, könyvtárakban, közintézményekben.

A VIII. anyanyelvi konferenciát rendezte meg augusztusban Egerben A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága. A zárónyilatkozat szerint: „a kisebbségi magyarság kultúrájának fennmaradása és fejlődése csakis az autonómia elvének elfogadása és rendszerének felépítése által érhető el, ezért támogatjuk a kisebbségi magyarság önrendelkezési törekvéseit és a Nemzetközi PEN barcelonai kongresszusán elfogadott nyelvi jogok egyetemes nyilatkozatát.” A Társaság elnöke ismét **Pomogáts Béla**, alelnöke **Kolczonay Katalin** lett.

A finnugor népek II. kongresszusán, Budapesten megalakult az ifjúsági szekció, a **Finnugor Népek Ifjúsági Szövetsége**. A szövetség együttműködik a finnugor népek gyermek- és ifjúsági szervezeteivel, és tervezi egy ifjúsági finnugor fesztivált.

Sokszínű nyelvtudomány

Megjelent B. Lőrinczy Éva *Vigyázz, mit mondasz az éjszakáról?* című „publicisztikákat és más efféléket” tartalmazó színes, sok tanulságot hordozó kötet. Önéletrajzzal indul, majd a hazai – és részben külföldi – nyelvtudományi, elsősorban tájnyelvi kutatásokról szóló tanulmányokon keresztül a nyelvhasználat számos kérdéséről (tanítás, újságírás, fordítás, televíziózás stb.) cikkek közben személyes hangú és hangulatú „szísszenetek”, hozzászólások, beszámolók és naplók révén bizonyítja a magyar nyelv kérdéseiről érzékenységet mutatóknak, hogy a nyelvtudomány nem „száraz”, „papírízű”, kizárólagosan „filosz” foglalkozás. A szerző, aki bevallottan szépirói szándékkal, irodalomtörténeti érdeklődéssel indult el debreceni diákévei, egyetemi tanulmányai során, úgy vált a hazai nyelvtudomány elismert és becsült művelőjévé, hogy most ifjonti álmait nem feledve kitűnő, színes stílusban mindenki számára élvezhető csokrárt nyújtja át évtizedes munkássága „melléktermékeinek”. Mert B. Lőrinczy Éva természetesen (és elsősorban): nyelvtudós, pontosabban a magyarországi tájnyelvek legavatottabb ismerője, az Új Magyar Tájszótár munkálatainak szervezője és vezetője.

Számos írása tanúsítja e kötetben is, hogy e feladat mennyi gondot, milyen gondoskodó szeretetet és fáradhatatlan szorgalmat követel tőle.

Nem túlzás a kötet kapcsán „gondoskodó szeretetről” szólni. B. Lőrinczy Éva mindegyik írásán átsüt a szakma, a munkatársak, az emberek iránti szeretet melege.

A kötetben számos helyen foglalkozik mind a nevelés általános érvényű, mind a helyes és választékos magyar beszéd és írás speciális kérdéseivel. E vonatkozásban különösen a *Vádló sorok a jövődért* című fájdalmasan igaz „parainézise” emelendő ki, amelynek minden kérdésére a szülőknek és nevelőknek kell(ene) megadniuk a helyes választ. A magyar nyelv tanárai B. Lőrinczy Éva egyéb írásait is nagy haszonnal olvashatják, szóljanak azok a tapasztalható irodalmi tájékozatlanságról (*Nem különórán...*), a nép- és tájnyelvi hagyományok megőrzéséről (*Nagyanyáink öröksége*), a köznapis beszéd modorosságairól (*Halló! Itt Kemény beszélek!*), a helyes szótagolásról és elválasztásról (*Teltávolító*) vagy az *-ly*, illetve a *-j* képzők használatáról (*Ha „csevely”, akkor „kacaly”?*). Megannyi írásában tudományos alappal, számos idézetre támaszkodva, mindenkor végtelenül szellemesen tárja fel, mélyíti el és világítja meg a megbeszélésre és megfontolásra kiválasztott témát.

Csak sajnálhatjuk, hogy – intézeti kiadványról lévén szó – a kötet kis példányszámban jelent meg, és – bár ára igazán „emberséges”, mindössze 390 forint – az iskolai könyvtárak mai anyagi „ellehetetlenülése” és a tanári fizetések alacsony volta miatt bizonyára nem jut el minden oktatási intézménybe és minden magyar szakos tanár íróasztalára. Pedig, hangsúlyozzuk, ott lenne a helye! (MTA Nyelvtudományi Intézete, 1996. 250 oldal)

Végh Ferenc

Békési Imre 60. születésnapjára Absztrakció és valóság címmel 46 tanulmányt tartalmazó kötetet jelentetett meg a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola.

Megalakul a Magyar Rádió **Tetten ért szavak** című műsorának és az Anyanyelvápolók Szövetségének ifjúsági klubja. Az első találkozó: 1996. november 15. péntek, 16.00 óra, a Diákújságírók Országos Egyesületének klubja (XIV., Őrs vezér tere 11.). Az első alkalommal lehetőség nyílik kommunikációs-nyelvhelyességi kérdések föltételére a Rádió mikrofonja előtt. A klub tagjai rendszeresen gyűjthetnek nyelvi megfigyeléseket, s ezeket bemutathatják a Rádióban.

Nyelvésztől búcsúznak. Meghalt **G. Varga Györgyi**, az ELTE nyelvésze; 72 éves korában **Papp László**, a Nyelvtudományi Intézet munkatársa; 82. életében **Czegléd Károly**, az ELTE sémi filológiai és arab tanszékének ny. professzora, a Kőrösi Csoma Társaság tiszteletbeli elnöke; 88. életében **Lakó György**, az MTA rendes tagja, az ELTE ny. professzora; 92 éves korában **Keresztury Dezső** író, költő, irodalomtörténész, egykori vallás- és közoktatásügyi miniszter, aki több mint két évtizeden át az MTA Helyesírási Bizottságának elnöke is volt.

Dr. Marác László hollandiai nyelvész az idén megkapta a Nagyváradon alapított Bocskai-díjat.

Sajtónyelvi konferenciát rendeztek május 7-én a kaposvári Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskolán abból az alkalmából, hogy megjelent **Bencédy József** Sajtónyelv című tankönyve.

Magyar nyelvi gyakorlatok címmel a Coni-na gondozásában megjelent **Balázs Géza** középiskolásoknak szóló munkája. A könyv az érettségi témakörök, tételek: Magyar nyelv című tankönyvhöz kapcsolódik, és érdekessége, hogy nemcsak 500 gyakorlat, hanem azok megoldása is szerepel benne.

Összefoglalóval és sajtótájékoztatóval zárul a Magyar Szemiotikai Társaságnak **A magyar jelek és jelrendszerek évszázadai** című előadás-sorozata november 12-én kedden 18.00 órakor a Magyarok Világszövetsége Semmelweis utcai székházában.

Diákrádiós ünnepi műsorok címmel nyolc 10–15 perces műsort (Aradi vértanúk, 1956, Karácsony, A magyar kultúra napja, Március 15., A magyar nyelv hete, Millecentenárius, Ballagás) tartalmazó kazettát jelentetett meg a Diákújságírók Országos Egyesülete. A kazetta 500 Ft-os áron vásárolható meg a DUE-irodában (1148 Bp., Őrs vezér tere 11. Telefon: 222-8213.)

Összeállította: B. G. és G. L.

ANYANYELVI RENDEZVÉNYEK

Anyanyelv-oktatási napok Egerben

1996. július 8-11.

A magyar nyelv a magyar művelődés történetében címen *Benkő Loránd* elemezte és értékelte anyanyelvünk társadalmi és kulturális szerepét őseink nyelvével napjainkig; megállapítva, hogy a magyar nyelv Európa egyik legrégebbi nyelve. *Anyanyelv és kultúra összefüggéséről Honti Mária* magyartanárként mondta el szubjektív véleményét; kiemelve azt, hogy a nyelv az elsajátítás és a megértés eszköze, ezért kívánatos, hogy a figyelem-munka-szemlélődés-szeretet vezéreljék személyes életünkben az anyanyelv használatát. Az *anyanyelv ápolásának megújuló gondjairól* szövegmondta el *Bánffy György*, szenvedélyes hangon sorolva azokat a jelenségeket, amelyek – véleménye szerint – napjainkban sorvasztják az anyanyelvet. Neves elődöket idézve mutatta be az anyanyelvnek az egyén és a nemzet életében betöltött szerepét. *Anyanyelvi kultúránk jelene és jövője* volt a témája *Deme László* előadásának. Tényként állapította meg, hogy felbomlottak a régi formák, egyesek a norma létjogosultságát is kétségbe vonják. Magyarzatul bemutatta a különböző iskolafokokon tapasztalható helyzetet. *Lélek és anyanyelv* címen ember és anyanyelv viszonyáról mondta el gondolatait *Jelenits István*; ismertette a lélek szó finnugor eredetét, továbbá a Kazinczy által létrehozott szellem szó szerepét nyelvünkben; kiemelve azt a tényt, hogy „az ember az, aki bánni tud a szavakkal”, és hogy „a nyelvvel imádkozni is lehet”. *Nyelvpolitika a Kárpát-medencében* címen adott tájékoztatást *Péntek János*; ismertette a mai határon túli helyzetet, utalva a napjainkban végbemenő nyelvvesztés sajnálatos folyamatára. Az *ezeréves iskola szerepe a magyar nyelvi művelődésben* címen hangzott el történeti áttekintés *Mészáros István* előadásában, bemutatva a magyar iskolák több évszázados fejlődését, azzal az utalással, hogy csak 1844-től magyar az oktatás nyelve hazánkban. *Új módszerek és eredmények a magyar nyelv leírásában* címmel a strukturális magyar nyelvtan iskolai alkalmazásának távlatait vázolta előadásában *É. Kiss Katalin*.

A további napokon szekciókban folytatódott a program. Hogy milyen sokoldalúan vizsgálták az anyanyelv helyzetét, állapotát, azt a témakörök felsorolásával próbáljuk érzékeltetni: nyelvünk története és rendszere; irodalmi nyelvi elemzések; kisiskolások anyanyelvi nevelése; nyelvünk változatai; nyelvi rendszer és állomány; szövegmegközelítési módok; a magyar helyesírás és nyelvhasználat; magartás- és tudatformáló anyanyelvi nevelés; anyanyelvoktatás a kisebbségben; nyelvművelő mozgalmak és versenyek.

A felsorolásból kitűnik, hogy elméleti kérdések és módszertani megoldások, eljárások egyaránt szerepeltek a programban, eredményesen szolgálva a tanári továbbképzést.

A zárónapon *Rokon népeink és nyelvünk eredetének útvesztőiben* címmel *Nyirkos István* beszélt arról, hogy vannak – bár kisebbségben –, akik kétségbe vonják anyanyelvünknek a finnugor alapnyelvből való származását, továbbá megemlíttette azt is, hogy három őshaza-elmélet is létezik.

Az eredményes konferencia tanulságait *Szende Aladár* foglalta össze abban a reményben, hogy a munka folytatódik két év múlva. A résztvevők minden bizonnyal azzal a jó érzéssel távoztak ebből a műemlékekben gazdag barokk városból, hogy a program méltó volt a honfoglalás 1100. évfordulójához. Sok szakmai kérdés vált világossá a mintegy kétszáz hallgató számára; örömmel érezve át azt a jóleső tudatot, hogy minden negyedik jelenlévő határon túli magyartanár volt.

Köszönet a házigazdának: az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskolának, ezen belül a magyar nyelvi tanszéknek, személy szerint *Vargáné dr. Raisz Rózsának* és munkatársainak.

G. R.

NYELV-ÉSZLELET

A Béke Mg.
Termelőszövetkezet

Szabadság tér 18.

**GABONA-
FELVÁSÁRLÁST,
BÉRSZÁRÍTÁST,
BÉRTISZTÍTÁST
végezi!**

Tessék mondani, ez a bérszárítás a pénzmosás-t követő munkafolyamat? Előbb mossák a pénzt, utána pedig meg is szárítják? (A salgótarjáni Szuperinfóban bukkant rá **Deák Ferenc** olvasónk.)

Kresznerics Ferenc anyanyelvi verseny

„Haza és nyelv egyforma rangban álló két nevezet minden népre nézve, ha a tiszteletben álló nemzetek sorából kitesztátni nem akar. Nemzeti életet nemzeti nyelv nélkül gondolni lehetetlen.” *Kölcsey Ferenc* fenti gondolatát választották a *Kresznerics Ferenc II. Országos Anyanyelvi Verseny* mottójául. A verseny döntőjét a magyar nyelv hetén, 1996. április 23–24-én rendezték *Celldömölkön*.

A bírálóbizottság 19 dolgozat szerzőjét hívta meg a döntőbe. Két cím közül választhattak a pályázni kívánók. Kilencen az „Anyanyelvem” címmel vallottak érzéseikről, a hazához, a nemzethez, a magyar nyelvhez való kötődésükről; tízen pedig a „Nyelvörködés” című feladatot oldották meg sikeresen. Ők a környezetükben fellelhető nyelvi hibákat gyűjtögettek, majd újságkivágásokkal, fényképekkel illusztrált dolgozatukkal érdemelték ki, hogy részt vehessenek a celldömölki rendezvényen. A verseny ünnepi megnyitóján hangzott el a rendező intézmények – a celldömölki *Kresznerics Ferenc Könyvtár* és a *Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság* – levele, mely a versenyzőkhöz szólt. Ebből idézünk: „Kívánjuk, hogy nyelvi és nyelvtani felkészültségeteket sikerüljön bizonyítanotok. Győzzétek meg a zsűrit, hallgatóitokat, társaitokat, hogy nemcsak szeretitek és ismeritek, hanem tiszteltek és készek vagytok ápolni, védeni is nemzetünk legfőbb díszét, a nemzeti léleknek hív fenntartóját és ébresztőjét, a magyar nyelvet! Könnyítse számotokra az olykor nehéznek tűnő feladatok megoldását az anyanyelvvél való bánás magasztos öröme!”

Az írásbeli és szóbeli forduló hat nyertese a következő:

Keszeg Anna

(Teodor Murasanu Iskola, Torda),

Pacsi Judit

(Arany János Ái., Szentgotthárd),

Dömény Ágnes

(Kossuth Lajos Ái., Nagykőrös),

Simmer Livia

(Batsányi János Gimnázium és Szki., Csongrád),

Tóth Kornélia

(Vénkerti Ái., Debrecen),

Tari Adrienn (Ái., Szatymaz)

Dörnyei László

HIRDETÉS

Megvételre keressük a Czuczor-Fogarasi-féle A magyar nyelv szótárát. Az ajánlatokat a szerkesztőség címére CzF. megjelöléssel kérjük.

ANYANYELVI RENDEZVÉNYEK

„A patak vize elfut, a kő marad...”

Középiskolások XXX. művészeti vetélkedője Óbecsén 1996 április havában

Szokrázó napsütés, későn jött nyári tavasz, ünneplő emberek: ez fogad 1996. április 19-én. Valahogy otthon érzem magam: keresem-találom az ismerős arcokat, hallom-értem az ízes szavakat.

Április 19. 14 óra (A Művelődési Ház színházterme). Leülök egy székre. „Hivatalossá” teszem magam. Kezdődik az ünnepi megnyitó: bemutatók-megmutatkozások, tapsok, üdvözlő-köszöntő beszédek. – Akár otthon! – Kis szünet. A háromtagú zsűri figyel. Verset mond 15 magyar. A dübörgő taps után egy-egy szál virágot kapnak a versmondók: hosszú, egyenes szálút. Melyik a jelkép, melyik az üzenet? A taps? A virág? Az egy szál? Aztán „környezetnyelvi versmondás” következik. Egy szerb kislány (Bocor Stanka Óbecseről) magyarul verset mond. A versmondást prózamonddás követi.

Április 19. 17 óra (A Művelődési Ház kisterme). A KMK tárlatának megnyitása. – Egő házak. Sírok, katonasírok, kereszték: Élt 18 évet. Könnyeit elfojtó anya. Sivár, kimért csendéletek. Seholy egy mosoly! A falra akasztott egy szál tarisznya szinte kérkedik ürességével. Írok: „A tárlatot (immár 25 éve) Skrabány Viktor tanár rendezte. A kiállítás (anyagi helyzetünk miatt) rajztechnikára szűkült. III. díjat nyert: Ágoston Csongor (Magyarokanizsa) és Patyi Beáta (Szabadka); II. díjat nyert: Bakos Anita (Óbecse) és Misinszky Zoltán (Magyarokanizsa–Szeged); I. díjat nyert: Slajf Éva (Óbecse); különdíjat nyert Dupák Orsolya (Óbecse): Nemeztarisznya.”

Hamarosan jön a háromtagú zsűri, s kihirdeti a versmondás győzteseit: III. lett Zsoldos Kristó (Szabadka), II. Farkas Csongor (Szabadka) és I. lett Tari Teréz (Óbecse–Szentes). A prózamonddás helyezettei: III. Kecskés Andrea (Zenta), II. Barna Attila (Ada), I. Korhecz Imola (Szabadka).

Április 19. 20 óra (Táncház a Petőfi Sándor Magyar Kultúrkörben). Felép a Kodály Zoltán Művelődési Egyesület „Csalóka” népi zenekara (10 leány, 10 fiú) és a „Cirkalom” népi tánckar. Művészeti vezetőjük: Brezovszki Eszter. Ők Bácsstopolyáról érkeztek. – A terem hideg, de zsúfoltan tele. Magyar és szerb dalok, táncok békében, fergeteges sikerben. A közönség nem mozdul. Ujránznak, önfeledten tapsolnak.

Április 20. 9 óra (A Művelődési Ház színházterme). A jövő kritikusai, újságírói, humoristái mutatják be műveiket. A zsenyéket szigorú zsűri minősíti. – Eredményhirdetés: A kritikák kategóriájában III. Vass Zoltán (Szabadka), II. Bordás Szilárd (Újvidék), I. Csiszár Beáta (Újvidék). A publicisztikai íráskategóriájában III. Mihály János (Újvidék), II. Kéri Andrea (Zenta), I. Simon Vilmos (Újvidék). A humoros íráskategóriájában

III. Krisztity Albert (Óbecse), II. Beck Zoltán (Bácsstopolya) és I. Csévári Róbert (Újvidék).

Közben, míg az ifjak versengtek, fogadott bennünket Huszagh Endre polgármester. Ő bemutatta Óbecsét, mi elragadtatással beszélünk a szemléről. Aztán az egyik tanárnő elmondta, hogy őszre már nem lesz elsős osztálya, mert csupán nyolc gyermek jelentkezett magyar tagozatra. A „kvóta” pedig 12 fő. Így Jugoszláviában már csak 8 településen lesz magyar iskola.

Április 20. 14 óra (színházterem): Zsenge novellák. Naturalista stílus-hatások, s szinte mindegyikben magány, kilátástalanság, önmarcangoló önmegsemmisítés. Egyetlen kivétel: Szakmány Piroska! Ő magyarságunkra úgy figyelmeztet, hogy szülőföldünk szavára figyel: „A patak vize elfut, a kő marad...” A novellistákat a versírók követik. A háromtagú zsűri figyel. Nyolc magyar mondja saját versét. Igaz, a forma még „fiatalos”, ám a gondolatok megdöbbentően „fel nőttek”.

Április 20. 20 óra (A színházteremben beszélgetnek vagy százan.) Ők azok, akik 1967-ben elindították ezt a vetélkedőt. Sajnos, sokan már elmentek: ki végleg, ki más hazába. Ám a vetélkedő megmaradt. Annak, aminek indult: „önkezdemenyezésre épülő tevékenységnek ... olyan versenynak, amely lehetőséget ad az ifjú tehetségek kibontakoztatására ... és ez így van, hiszen a régiek között már neves színész, költő, író, divattervező, újságíró, rovatvezető, szerkesztő, igazgató, egyetemi tanár van ... a régiek gazdag utat jártak be, s a vajdasági magyar értelmiség gerincét adják. – A mostani, a XXX. művészeti vetélkedőn is sok száz fiatal vett részt. Őket a szép szó, a tarka képzelet jellemzi ... komoly és értékes fiatalok! Őket megismerni, őket segíteni: kötelességünk. Ez is honfoglalás. Újkori honfoglalás ez!”

Április 21. 9 óra: Ünnepi műsor és díjkiosztás a Művelődési Ház színháztermében. Közél 30 éve már, hogy az első és a második helyezettek ismét bemutatkoznak az ünneplő közönség előtt.

Díjkiosztás. A jutalmat (könyvek, virágok, oklevelek, meghívások, alapítványi támogatások) 33 kül- és belföldi támogató adta. Majd a jutalmazottak felmentek a színpadra, s csoportkép készült róluk. Ám egyvalakit nem hívtak-küldtek oda közéjük. Őt, aki immár 14 éve szervezi-rendezi az óbecsei művészeti vetélkedőt: Ilonkát, a Tanárnőt. Teljes neve: Varnyú Ilona tanárnő!

Óbecse–Szeremle, 1996. április 28.

Tisztelettel: egy hazatalált vendég!

Kazinczy-jutalmak, Kazinczy-jutalmások (1996)

Az idén is, mint már hosszú évek óta, huszonöt közösség részesülhetett ebben a jutalomban. A jutalmak háromötöde a környezetet illeti, kétötöde pedig – könyvvásárlásra – a szakkör tagjait. Megérdemlik, hogy felsoroljuk őket, zárójelben vezetőjüket is megnevezve.

A. Általános iskolákban működő szakkörök

1. Ált. Isk. Bóly (2 szakkör, vez.: Köves Béláné);
2. Lőrincze Lajos Ált. Isk., Hegyeshalom (Szócs Tiborné);
3. Park Utcai Ált. Isk., Mohács (2. számú szakkör; vez.: Szabó Zoltánné);
4. Ált. Isk., Nógrád (vez.: Sajtos Gyuláné);
5. Ált. Isk., Soponya (vez.: Sajtos József);
6. Csongor Téri Ált. Isk., Szeged (alsó tagozatos kör; vez.: Birkás Tiborné).

B. Középfokú iskolákban működő szakkörök

7. Radnai Béla Szki., Budapest (A III/A osztály szakköre; vez.: Kerekes Barnabás; titkárok: Makai Tünde és Vizeleti Aranka);
8. Károlyi Mihály Szki., Cegléd (vez.: Paskó Istvánné);
9. Sággy Mihály Szki., Csongrád (vez.: Erdélyi Péter);
10. Megyei Önkormányzati Gimn., Csurgó (2 kör; vez.: Baranyai Magdolna);
11. Révai Miklós Gimn., Győr (vez.: Horváth Antalné és Szabó Anikó);
12. Turóczi Mózes Ált. Isk., Kézdivásárhely (vez.: Bálint Márta);

13. Illéssy Sándor Szki., Kisújszállás (Lőrincze Lajos kör; vez.: Toldy Attila);
14. Avasi Gimn., Miskolc (vez.: Sramkóné Pozsonyi Judit);
15. Szerényi József Szki., Monor (vez.: Pecznik Ibolya);
17. Krúdy Gyula Gimn., Nyíregyháza (vez.: Durucz Istvánné, Péchy Blanka kör);
18. Református Koll. Kossuth Internátusa, Sárospatak (vez.: Sinkó István);
19. Közgazdasági Szki., Sátoraljaújhely (vez.: Szabó Jánosné);
20. Móra Ferenc Szki., Szeged (vez.: Rozsnyai Jenőné).

C. Felsőfokú intézményben működő szakkör

21. Davidikum Koll., Veszprém (vez.: Podráczky Márta).
- D. Oktatási intézményben működő felnőttekből álló szakkörök
22. Az Ált. Isk. tanárainak szakköre, Berettyóújfalú (vez.: Kintermé Elek Mária);
23. Az Ált. Isk. tanárainak szakköre, Lánycsók (vez.: Szabó Eszter);
24. A Kodály Utcai Óvoda óvónőinek szakköre, Győr (vez.: Podráczky Tamásné);
25. A Napköziotthonos Óvoda óvónőinek szakköre, Mikóháza (vez.: Hutkai Dánielné).

Jutalmazottaknak és várományosoknak egyaránt további hasznos és jó hangulatú együttműködést kíván:

Deme László

PONTOZÓ

Mindenekelőtt az 1996. évi 2. számunkban közölt rejtvények helyes megfejtését adjuk meg.

I. **Betűforgatás.** 1. Fekete főkötő. 2. Szapora szépíró. 3. Tudatos tódítás. 4. Járatos jurátus. 5. Utálkozó ítélkező. 6. Koszorús köszörüs. 7. Óvodás évődés. 8. Heringűző harangozó. 9. Kivételes követelés. 10. Ódivatú adóvita.

II. **Ölelkező szavak.** 1. Unoka – kabát – átlag. 2. Kazal – alany – nyújt. 3. Vágta – tatár – Árpád (Ármin). 4. Varsa – Sasad – napló. 5. Eresz – száda – dadog. 6. Epepe – penna – napló. 7. Vigan – anyus – uszít. 8. Heten – Enikő – köris. A középső oszlopban felülről lefelé olvasható név: Batsányi.

III. **Szótagszámtan.** 1. Hótakaró. 2. Mamaliga. 3. Kapacitál. 4. Élhetetlen.

IV. **Pillantás a Házba.** 1. Kónya Imre. 2. Pokorni Zoltán. 3. Salamon László. 4. Békési László. 5. Magyar Bálint. 6. Kövér László. 7. Orbán Viktor.

V. **Illyés Gyula a nyelvről.** Ahol nem vigyáznak a kifejezés tisztaságára, ott maga a gondolat piszkosodik el.

Azok közül a megfejtőink közül, akik megszerezték a sorsolásban való részvételhez szükséges 80 pontot, a következőknek kedvezett a szerencse: Budai Mihályné, Fegyvernek, Dózsa György u. 47. (5231); Dóka Helga, Kecskemét, Eper u. 22. (6000); a Kisfaludy Sándor Gimnázium (szó)játékos tanárcsapata, Sümeg, Mártírok útja 1–3. (8330); Kiss Sándorné, Budapest, Szent Gellért u. 6. (1029); Losonczy Léna, Nyírpazony, Árpád u. 142. (4531); Pocsai Julianna, Budapest, Iskola u. 39. VI. 22. (1011); dr. Radovics György, Budapest, Rákóczi út 30. (1072); Sárkány Jenő, 3400 Cluj-Napoca (Kolozsvár), Str. Muncitorilor Nr. 12, ap. 27; Szelei Gábor, Törökszentmiklós, Petőfi u. 63. (5200); Varga István, Bonyhádvarasd, Kossuth u. 26. (7158). Nyereményükhöz, A régi Budapest a fattyúnyelvben című könyvhöz, amelyet e számunk 13. oldalán be is mutatunk olvasóinknak, ez úton is gratulálunk.

A Pontozó új feladatai

I. **Itt az x, hol az x?** Rejtvényünkben, amelynek címét az Itt a piros, hol a piros? néven emlegetett ösznépi hazárdjátéktól kölcsönöztük, tíz összeadáson alapuló szóegyenletet közlünk. Megfejtésük látszólag gyerekjáték, s talán valóságosan is az, hacsak az nem okoz némi nehézséget, hogy a szóegyenlet bal oldalán található két összeadandóhoz minden esetben csatlakozik egy x is, de nem tudni, hova... (Megfejtése egyenletenként 2, összesen tehát 20 pont.)

1. Ifjú legény + nem igazi + x = tartóssá tesz
2. E napon + könyörgés + x = életelv
3. Nemzetközi mértékrendszer + Etácska + x = Michelangelo kápolnája
4. Jelrendszer + kérdőszócika + x = törvénykönyv
5. Magam + állathang + x = epigrammafajta
6. Irányjelző szó + szentképtípus + x = ismerettár
7. Vízi jármű + alacsonyabban lévő helyre + x = bonyolultan összetett
8. Személyes névmás + zenei éljenzés + x = szöveg
9. Nagyon régi + rámutató szó + x = féldrágakő
10. Akik itt vagyunk + kirándulás + x = keverék

II. **Számok és betűk.** Az ábrában minden számnak egy betű, illetve betűjel felel meg. Ha olvasóink megfejtése helyes, eredményül Bessenyei György írásának egy sorát kapják. Ezt tessék beküldeni! Megfejtéséért 20 pont jár.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25	26	27
28	29	30	31	32	33	34	35	36
37	38	39	40	41	42	43	44	45
46	47	48	49	50	51	52	53	54

Közös feladatunk	3	19	20	25	22	22	23	37	8	21	42	1
Csenevész	41	19	38	44	10	21	5	12	28			
Érdektelen	30	6	15	25	9	13	33					
Ilyen a csavar	50	26	7	40	27	11	21	29				
Becézett férfinév	48	17	24	19	2							
Hol erre, hol arra	36	4	49	45	34	47						
Határozószó	31	35	46	45	16	19	43	5	14			
Biztat	18	32	39	47	12							

III. **Beszédes névjegyek.** Öt névjegyet mutatunk be. Mind-egyiknek van egy érdekes közös vonása, mégpedig az, hogy a névjegyeken felsorolt személyek nevének betűiből azt is meg lehet állapítani, hogy a nevek viselői hol laknak. Vajon hol? Mind-egyik helységnevén 4 pontot ér, összesen tehát 20 pontot lehet szerezni a helyes megfejtéssel.

1.	2.	3.
Bécsy Endre	Diósné Elma	Duka Balázs
4.	5.	
Gerle Zsóka	Vadász Etel	

IV. **Irány a Helikon!** Úti célunk nem a görögországi Helikon, amely a görög mitológia szerint Apolló isten és a múzsák lakhelye, hanem Keszthely, a Festetics György által életre hívott évenkénti Helikon Ünnepek, na meg a világhírű Helikon Könyvtár (és Helikon Emlékmű, Helikon Szálló stb.) színhelye. De vajon odatalálnak-e olvasóink? A rejtvényben szereplő számok, amelyeknek összege, mint táblázatunk is mutatja, éppen 8360, azaz Keszthely irányítószáma, minden bizonnyal segítenek ebben. Az jut el Keszthelyre, azaz kap minden összeadási feladatért 3, összesen tehát 21 pontot, aki a számokat római számokká alakítva sikeresen elvégzi a kijelölt műveleteket, s az eredményt be is küldi. Aki nem tud minden feladatot megoldani, az Keszthely irányítószámához nem jut el ugyan, de a részeredményének megfelelő pontokat azért elkönyvelheti magának.

1. Mutató névmás + 100 = talál
 2. Indíték + 1051 = roskad
 3. Testrész + 1001 = ál
 4. Apró rágcshalója + 3000 = megfagy
 5. Kelendő + 1000 = horgas
 6. Kaptár + 106 = kövecske
 7. Világúr + 2102 = hosszmeték
- 8360

V. **Móra Ferenc a nyelvről.** Keresztrejtvényünk fő soraiban a jeles írónak, könyvtár- és múzeumigazgatónak, Móra Ferencnek egy 1930 körüli írásából idézünk egy figyelemre méltó megállapítást. Megfejtése 25 pont.

Az e számunkban közzétett rejtvények együttes értéke 106 pont, de már 90 pont elegendő ahhoz, hogy valaki részt vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy szép könyv nyertese lehessen. A rejtvények megfejtését 1996. december 1-jéig kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122.

Minden kedves megfejtőnek jó szórakozást és eredményes megfejtést kívánunk a rejtvények készítői:

Dékány Erzsébet (IV.), Doroszalai Elekné (III.) Grétsy László (I.), Láng Miklós (II.), Schmidt János (V.)

Írói meghatározás

1	N	2	3	4	5	6	Ő	7	8	9	A	10	NY	11	12	13
		14						15				16				
17	A		18					19				20		21		
22		23				24					25		T		26	
27				28					29						30	
31			32			33			34			35				
	N					K		36					37			
		38						39					40			41
42			43					44		45			S			46
47	48					49			50			51		52		
53							54			55			56		57	
58									59						60	
61		62						63					64			
65			66			67						68			69	
70			NY			T										K

VÍZSZÍNTES: 1. Móra Ferenc gondolatának kezdő szavai. 14. A menyéttel rokon állat. 15. Izom is kifejti. 16. Ilyen állítmány is van. 18. A szüret évszaka. 19. Weiner ...; a Toldi c. szimfonikus költemény szerzője. 21. Város Hollandiában Nijmegen közelében. 22. A gondolat harmadik része. 26. Azonos mássalhangzók. 27. Igazgató, rövid. 28. Csalólóközi település. 29. Strázsál. 31. Sonata a ...; triószonáta (barokk kamarazenei műfaj). 33. Psota ...; Kossuth-díjas színművésznő. 35. Állandó tévéműsor. 36. Takaréktűzhely, népies szóval. 37. Terület, rövid. 38. Angol földrajzi utazó, a Viktória-tó felfedezője (John Hanning, 1827–1864). 40. Függes (valamin). 43. Izraeli és vatikáni autók jelzése. 44. Keleti mesék bölcs bírja. 47. Muraközi település Csáktornytól nem messze. 50. ... Floyd; 1966-ban alakult angol rockegyüttes. 52. Svéd és marokkói gépkocsik jelzése. 53. Kegyelemből nem buktat meg a vizsgán. 55. Őszi-téli eső jelzője. 57. Szibériai folyam. 58. A kalcium vegyjele. 61. A szlovák korona (pénznem) idegen nevének rövidítése. 63. Óriáskígyó. 64. Mario ... Monaco; legendás olasz tenorista. 65. Tánctalénekes (János). 67. Perzsa uralkodói cím. 68. Sokszoros válogatott labdarúgó, ma edző (Antal). 70. Az író gondolatának negyedik, befejező része.

FÜGGŐLEGES: 2. Belső hang! 3. Rát Mátyás szülővárosa. 4. Délkelet-spanyolországi város (YESTE). 5. ...-sark; a Föld egyik pólusa. 6. Levéltávirat, rövid. 7. Otto van ...; flamand festő, Rubens egyik mestere. 8. Például a nemrég elhunyt Fehér Klára. 9. Körző vége! 10. Melléknévképző. 11. Én, latinul. 12. Alaposan megdorgál. 13. ... cellulóz; műrosttá, műszállá, celofánná feldolgozható anyag. 17. A gondolat második része. 19. Elhagyja a járdaszigetet. 20. Az ízlést sértően élénk színű. 23. Bogyó alakú savanykás gyümölcs. 24. Színei ... Pál; a Majális c. festmény alkotója. 25. Az ittrium és a ródium vegyjele. 30. Csíkos testű, fájdalmas csípésű rovar. 32. Bútorművészeti stílus. 34. Település a kisalföldi Marcal-medencében, Pápa közelében. 39. Egykor Dél-Afrikában honos zebraféle, utolsó példánya 1883-ban, az amszterdami állatkertben múlt ki (zárt betű: A). 40. Svéd természettudós, botanikus (Carl von, 1707–1778). 41. Kézai ...; 13. századi krónikaíró. 42. A családfő kedveskedő megszólítása. 45. Értékes bútornyag. 46. Uszodai öltözőfülke. 48. Valamely mértékegység állandó, hiteles mintapéldánya. 49. ... West; szigeti hadikikötő Florida csücskétől délnyugatra. 51. Kéreg. 54. Kortárs író, költő, dramaturg (Péter). 56. Olasz filmrendező, eredeti neve Stefano Vanzina (1915–1988). 59. Ámbár. 60. Piacon értékesít. 62. Csornával szomszédos település. 66. Mértékegységrendszer. 67. A kén és a fluor vegyjele. 68. Igen, több szláv nyelven. 69. Római 2-es.

Schmidt János

Remek rímek

Nem boszorkányság...

*Akkor jó egy
étterem,
ha a pincér
ott terem!*

Nyáron egyszerű

*Ha a szívünk
epedő:
gyepen nem kell
lepedő!*

Súlyos gond

*Ha a lányka
molett:
nehéz tánc a
balett!*

Szexturisták jönnek

*Lányainknak kelleme
őnekik is kellene!*

Igen vagy nem!

*Nincsen tovább semmi
talány,
ha a nő azt mondja:
„Talán...”*

Szép évszakok

*Szeretem a tavaszt,
ha rügyeket fakaszt.
Szeretem a nyarat,
ha bő termést arat!*

Peregnek a percek

*Szű a fában
mindig perceg,
sok lányért már
nem jön herceg...*

Katonadolog

*Puha ágyban
lányra várok:
jobb ez, mint a
lövészárok!*

Kopiás Sándor

Próbajárat Budapest és Zágráb között

Vasúti közlekedés - Intercityvel

A Magyar Államvasutak részéről a nemzetközi forgalomból származó bevételek hozzájárulnak a legtöbb a hasznot, a teljes teherforgalom kétharmadát, ami a személyszállítás pénzforszási forrásának mintegy egynegyedét teszi ki. A Nemzetközi Vasúti Unió, amelynek a magyar vasút is tagja, igen komoly követelményeket támaszt a társaságokkal szemben. A szervezet koordi-

Aki a cikk első mondatát megérti, kérjük, közölje velünk! (B. G.)

Igaz, ami igaz: a lakat is csattan, ha összekattintják, de nem valakinek a kezén, mert azon inkább bilincs szokott csattanni. Mégpedig annak a kezén, akit lakat alá tesznek. (A Mai Nap 1996. június 24-i számából ollózták ki Wagner Alfréd budapesti olvasónk.)

G. Géza 1993-ban egy korábbi bűntetteséből feltételesen szabadult, amint tavaly októberben újra lakat csattant a kezén. A szép őszi nap esti óráiban az egyik salgótarjáni italboltban kortyoltatott és rexezett, ám a füstöt megfogva a friss levegőért kísértelt az utcára.

5997475700649
PAMUT RUGDALÓDZÓ
UJJATLAN KATI

ITJ 76-26-5
Minőség : I oszt.
100% pamut
Gyártja: Kenguru Gold KFT

Kati
ujjatlan pamutrugalódzó (G. L.)

Ujjatlan Kati? Aki ezt a morbid elnevezést kiagyalta – vagy újtárá engedte –, talán Makrancos Katának vagy Kleist Heilbroni Katicájának a sikerét irigyelte meg? Tudj, isten, mi inkább így írtuk volna:

Egyetértünk a cikkíróval: csakugyan nem érdemes licitálásra *blazírozni*, sőt még arra *blazírozni*, azaz 'alapozni' sem. Sajnos, a két francia eredetű szó, a *blazíroz* ige és a 'fásult, unott' jelentésű *blazírt* melléknév itt alaposan összegabalyodott, s ennek „eredménye” ez a furcsa öszvérszó, a *blazíroz*. Tanulság: ahol nem feltétlenül szükséges, ott ne használjunk idegen szót! Akkor a hibázás lehetősége is csökkenni fog. (A Heves Megyei Hírlapban bukkan rá Holbusz Katalin, az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola hallgatója.)

Kár(pótlás)

Egy hónapig lehetett vásárolni kárpótlási jegy befektetési részvényt, 174,2 százalékos árfolyamon.

Jó! – lelkesedik az ember. Hisz mást sem hall, mint olyanokat: a jegyek tőzsdei árfolyama 202 forint, a „nagyok” már rég felvásárolták ládászám, és nem érdemes licitálásra *blazírozni*, mert ezek a bizonyos „nagyok” még a „paraszto-
kat is meg tudják venni kiló-

A kampány kreatív megvalósításának fő üzenete: „Több zene, kevesebb beszéd”. Egyelőre ennek „beszédese” részét egy bekötött csőrű papagály hivatott ábrázolni, míg a zenei üzenettartalomra maga a szlogen utal (Music Radio).

A kreatív kivitelezésnek újabb fázisai várhatók, amelyek előreláthatóan október 30-ig futnak majd.

A Kreatív című lapból ollóztuk ezt a furcsa, így a szótárban sem megtalálható madarat. (B. G.)

HÉTFO. 1996. június 10.

Eskü és honvédbúcsú Veszprémben

Nő a sorkatonák illetménye?

Ha kevés jut a zsoldra, talán elfogadható ez a „természetbeni” juttatás. Vagy mégis inkább az illetmény növekszik? (B. G.)

GREPP

A piacon a krumplira az van kiírva, hogy *rózsa*, az eperre, hogy *ananász*. De becézni is szeretnek az eladók, pl. *foki*. Talán ebbe a kategóriába tartozik a *grepp* is. Első pillanatra megütközik a művelt vásárló, amikor meglátja ezt a szót.

Nekem a második gondolatom mindenesetre inkább az öröm volt. Talán működik még az egészséges nyelvtanító képesség. Talán lesz végre magyar neve ennek az üdítő gyümölcsnek.

A kimondhatatlan *grapefruit* helyett ugyan már régen kitaláltak egy igazán szellemes magyarítást: *citrancs*, de ki tudja, mi-

ért, ez nem terjedt el. Inkább írták *grapefruit*-nak (már az eredetiben is sületlen szó: *grape* = szőlő, *fruit* = gyümölcs), és szenvedtek a kimondásával, ki „grépfruit”-nak, ki „grefruit”-nak vagy franciásan „grefrüi”-nek mondta. És most íme, egyszerűen: *grepp*. Igaz, van az elején egy kis mássalhangzó-torlódás, de amúgy kimondható, leírható. Valahogy így működik a nyelv, így keletkeznek a jövevényszavak: kimondhatatlan idegen névből a nép csinál kimondhatót.

Buvári Márta